

האפרטהייד הישראלי נגד פלסטינים

מערכת אכזרית של דיכוי
ופשע נגד האנושות

תקציר מנהלים

אמנסטי אינטרנשיונל היא תנועה עולמית המונה למעלה מ-10 מיליון איש, המגייסת את האנושיות המצויה בכל אדם ופועלת למען שינוי, כדי שכולנו נוכל ליהנות מזכויות האדם שלנו. החזון שלנו הוא עולם שבו בעלי השררה מקיימים את הבטחותיהם, מכבדים את החוק הבינלאומי ונושאים באחריות למעשיהם. אנו פועלים באופן עצמאי, ללא תלות בממשלות, באידיאולוגיות פוליטיות או במניעים כלכליים או דתיים, ואנו ממומנים בעיקר על ידי דמי חברות בתנועה ותרומות מהציבור. אנו מאמינים שבעזרת סולידריות וחמלה כלפי אנשים בכל העולם, ניתן לשנות לטובה את חברת האדם.

תמונת נושא: מפגינים פלסטינים צועדים לעבר מחסום אריז, מעבר הנוסעים היחיד בין עזה לישראל, במהלך הפגנה בצפון רצועת עזה ב-18 בספטמבר 2018 © סעיד ח'טיב / AFP באמצעות Getty Images

© אמנסטי אינטרנשיונל 2022
למעט היכן שצוין אחרת, תוכן מסמך זה מצוי תחת רישיון Creative Commons (ייחוס, שימוש לא מסחרי, שיתוף זהה, גרסה 4.0 בינלאומית),
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>
למידע נוסף, בקרו בדף ההרשאות באתר שלנו: www.amnesty.org
במקומות בהם החומר מיוחס לבעלי זכויות יוצרים שאינם אמנסטי אינטרנשיונל, חומר זה אינו מצוי תחת רישיון Creative Commons.
פרסום ראשון ב-9201

Amnesty International Ltd
Peter Benenson House, 1 Easton Street
London WC1X 0DW, UK

אסמכתא: MDE 15/5141/2022
שפת המקור: אנגלית

תוכן העניינים

- 5 אפרטהייד במשפט הבינלאומי.
- 6 כוונה לדכא ולשלוט בפלסטינים.
- 7 פיצול טריטוריאלי והפרדה משפטית.
 - 8 הפרדה ושליטה משפטית.
 - 8 שימוש בשלטון צבאי כדי לשלוט ולנשל.
 - 9 שלילת הלאומיות, התושבות וחיי המשפחה.
 - 10 הפרעה לחיי המשפחה.
 - 10 הגבלות תנועה.
 - 11 הגבלת הזכות להשתתפות פוליטית.
- 12 הפקעת קרקעות ורכוש.
 - 14 אפליה בתכנון ובייעוד קרקעות.
- 15 דיכוי הפיתוח האנושי של הפלסטינים.
- 17 מערכת של אפרטהייד.
- 18 פשעים נגד האנושות.
 - 18 העברת אוכלוסין כפויה.
 - 19 מעצר מנהלי, עינויים וצורות אחרות של יחס בלתי-הולם.
 - 19 הרג ופציעה חמורה שלא כדין.
 - 20 קיפוח זכויות וחירויות בסיסיות ורדיפה.
- 20 שיקולי ביטחון וכוונה לדכא ולשלוט.
- 20 מסקנה והמלצות.

תקציר מנהלים

"ישראל אינה מדינת כל אזרחיה... [אלא] מדינת הלאום של העם היהודי - ושל בלבד"

הודעה שפורסמה ברשת האינטרנט במרץ 2019 על ידי ראש ממשלת ישראל דאז, בנימין נתניהו.

ב-18 במאי 2021, פלסטינים רבים ברחבי הערים והכפרים בישראל ובגדה המערבית וברצועת עזה הכבושות סגרו את המשרדים, החנויות, המסעדות ובתי הספר שלהם, נטשו את אתרי הבנייה וסירבו להתייצב לעבודה במשך כל היום. במפגן אחדות שלא נראה מזה עשרות שנים, הם התגברו על הפיצול הטריטוריאלי וההפרדה שעמה הם מתמודדים בחיי היומיום ופתחו בשביתה כללית כדי למחות על הדיכוי הישראלי המשותף להם.

השביתה פרצה על רקע תוכנית הרשויות הישראליות לפנות שבע משפחות פלסטיניות מבתיהן בשייח ג'ראח, שכונת מגורים פלסטינית הסמוכה לעיר העתיקה במזרח ירושלים, שישראל מתמקדת בה במסגרת פעילותה המתמשכת להרחבת ההתנחלויות הבלתי-חוקיות והעברת מתנחלים יהודים אליהן. כדי לעצור את הפינוי, המשפחות הפלסטיניות פתחו בקמפיין ברשתות החברתיות עם התגית #SaveSheikhJarrah, שמשך תשומת לב עולמית וגייס מפגינים בשטח. כוחות הביטחון הישראליים הגיבו להפגנות בכוח המופרז המשמש אותם לדיכוי התנגדות פלסטינית מזה עשרות שנים. הם עצרו באופן שרירותי מפגינים לא אלימים, השליכו רימוני הלם על מפגינים, פיזרו אותם תוך שימוש בכוח מופרז ובמי בואש וירי רימוני הלם על מתפללים ומפגינים שהתאספו במתחם מסגד אל-אקצה.

הדיכוי הברוטלי יצר גל של סולידריות במקומות אחרים בשטחים הפלסטיניים הכבושים ובקרב אזרחי ישראל הפלסטיניים בצדו השני של הקו הירוק (קו הגבול שנקבע בהסכמי שביתת הנשק בין ישראל לשכנותיה בשנת 1949 ושימש כגבול דה-פקטו של מדינת ישראל עד 1967). בישראל כוחות המשטרה ביצעו מערכה של צעדים מפלים נגד אזרחים פלסטינים, שכללה מעצרים שרירותיים המוניים של מפגינים ושימוש בלתי-חוקי בכוח נגד מפגינים לא אלימים. כוחות המשטרה לא הגנו על פלסטינים מתקיפות מאורגנות של תוקפים יהודים בעקבות התפרצות האלימות הבין-קהילתית. בתוך כך, ב-10 במאי פרץ עימות מזוין כאשר קבוצות פלסטיניות חמושות ירו רקטות ללא הבחנה מעזה לישראל. ישראל הגיבה בהתקפה צבאית אכזרית בת 11 ימים על רצועת עזה, בה תקפה בתי מגורים ללא התראה מוקדמת ופגעה בתשתיות חיוניות, הביאה לעקירתם של רבבות תושבים והרגה ופצעה מאות אחרים. הדבר הביא להחרפת המשבר ההומניטרי הקבוע, שנגרם בעיקר בשל המצור הבלתי-חוקי שישראל הטילה על הרצועה.

עבור פלסטינים רבים שפתחו בשביתה הכללית בישראל ובשטחים הכבושים, פעולות מפלות ומדכאות במזרח ירושלים, ברצועת עזה ובערים ובעיירות הפלסטיניות, כמו גם ב"ערים המעורבות" המאכלסות יהודים ופלסטינים, הן ביטויים שונים של מערכת כוללת של דיכוי ושליטה ישראלית – מערכת הפועלת ברמות שונות של אינטנסיביות על בסיס מעמדם של פלסטינים במובלעות הנפרדות בהן הם מתגוררים כיום, ופוגעת בזכויותיהם בדרכים שונות, אך בסופו של דבר שואפת לבסס ולשמור על הגמוניה יהודית בכל מקום עליו ישראל שולטת בפועל. ההפגנות היו ביטוי של אחדות ודחיית הפיצול שכפתה ישראל על העם הפלסטיני. מניפסט שפורסם ברשתות החברתיות על ידי מספר פעילים באותו יום גינה את השיטות והמדיניות ארוכת השנים של ישראל "המנסה להפוך את [הפלסטינים] לחברות שונות, המתקיימות בנפרד, כל אחת בבית סוהר משלה".

הפלסטינים קוראים להכרה בשלטונה של ישראל כאפרטהייד למעלה משני עשורים ועומדים בחזית הפעילות בעניין זה באו"ם. עם הזמן, מחקרים שערכו ארגוני זכויות אדם פלסטינים, ולאחרונה גם מספר ארגוני זכויות אדם ישראלים, תרמו להכרה בינלאומית רחבה יותר ביחסה של ישראל לפלסטינים כאפרטהייד. עם זאת, מדינות מסוימות, ובמיוחד בעלות בריתה המערביות של ישראל, הביעו הסתייגות מקריאות אלו וסירבו לנקוט כל פעולה משמעותית נגד ישראל. בתוך כך, ארגונים פלסטיניים ומגיני זכויות אדם המובילים מאמצי הסברה ופעילות נגד האפרטהייד מתמודדים מזה שנים ארוכות עם דיכויי ישראל הולך וגובר כעונש על עבודתם. באוקטובר 2021 הסלימו הרשויות הישראליות את התקפותיהן על החברה האזרחית הפלסטינית ובניצול לרעה של חקיקה נגד טרור הוציאו מחוק לחוק שישה ארגונים בולטים, כולל שלושה ארגוני זכויות אדם חשובים, דבר שיאפשר לשלטונות הישראליים לסגור את משרדי הארגונים ולעצור ולהעמיד לדין את עובדיהם. במקביל פתחה ישראל במסע הכפשה ודה-לגיטימציה לארגונים ישראלים המתנגדים לאפרטהייד ולהפרות חמורות אחרות של זכויות אדם של פלסטינים.

בהתבסס על ידע ומחקר נרחבים, אמנסטי אינטרנשיונל תיעדה וניתחה את האפליה הממוסדת והשיטתית של ישראל נגד פלסטינים במסגרת ההגדרה של אפרטהייד במשפט הבינלאומי, כדי לקבוע האם החוקים, המדיניות והנהגים המפלים והמדירים של מדינת ישראל נגד הפלסטינים מגיעים לכדי אפרטהייד כהפרה של המשפט הבינלאומי הפומבי, הפרה חמורה של זכויות אדם ופשע נגד האנושות. אמנסטי עשתה זאת ראשית בבחינת כוונתה של ישראל לדכא את כל הפלסטינים ולשלוט בהם באמצעות ביסוס ההגמוניה שלה ברחבי ישראל והשטחים הכבושים, כולל באמצעים דמוגרפיים והסגת משאבים לטובת האוכלוסייה היהודית על חשבון הפלסטינים. בהמשך ניתחה את החוקים, המדיניות והפרקטיקות שהפכו ברבות הזמן לכלים העיקריים להקמת ותחזוקת מערכת זו, המפלים ומפרידים בין הפלסטינים בישראל לבין הפלסטינים בשטחים כיום ושולטים בזכות השיבה של הפלסטינים. אמנסטי ניתחה דברים אלו בבחינת המרכיבים המרכזיים של מערכת דיכוי ושליטה זו: פיצול טריטוריאלי; הפרדה ושליטה באמצעות שלילת השוויון בלאומיות ובמעמד, הגבלות תנועה, חוקי איחוד משפחות מפלים, שימוש בשלטון הצבאי ובהגבלות על הזכות להשתתפות פוליטית ולהתנגדות עממית; הפקעת אדמות ורכוש; וכן דיכוי הפיתוח האנושי של הפלסטינים ושליטת זכויותיהם הכלכליות והחברתיות. יתר על כן, אמנסטי תיעדה פעולות בלתי-אנושיות ובלתי-הומניות ספציפיות, הפרות חמורות של זכויות אדם ופשעים על פי החוק הבינלאומי, שבוצעו נגד האוכלוסייה הפלסטינית בכוונה לשמר מערכת דיכוי ושליטה זו.

כך, הוכיחה אמנסטי אינטרנשיונל כי מדינת ישראל עושה שימוש במערכת של דיכוי ושליטה נגד הפלסטינים בכל מקום בו היא שולטת על יכולתם לממש את זכויותיהם – ברחבי ישראל, וכן בשטחים הפלסטיניים הכבושים בהתייחס לפליטים הפלסטינים. ההפרדה מתבצעת באופן שיטתי וממוסד באמצעות חוקים, מדיניות ופרקטיקות, כל זאת במטרה למנוע מפלסטינים את האפשרות לתבוע וליהנות מזכויות שוות לשל יהודים בישראל ובשטחים הכבושים וכדי לדכא את העם הפלסטיני ולשלוט בו. מערכת דיכוי ושליטה זו בוצרה על ידי משטר משפטי השולל את זכותם של פליטים הפלסטינים השוהים מחוץ לישראל והשטחים לחזור לבתיהם. לאורך עשורים רבים, שיקולים דמוגרפיים וגיאופוליטיים של ממשלות ישראל עיצבו בדרכים שונות את המדיניות כלפי הפלסטינים בכל אחד מהאזורים השונים בישראל: במזרח ירושלים, ביתר שטחי הגדה המערבית וברצועת עזה. פירוש הדבר הוא שכיום מערכת השליטה של ישראל אינה מיושמת באופן זהה בכל האזורים. הפלסטינים חווים מערכת זו בדרכים שונות ומתמודדים עם רמות שונות של דיכוי על בסיס מעמדם ואזור מגוריהם.

מסקנת הארגון היא שישראל קיימה ומקיימת את העוולה הבינלאומית של אפרטהייד, כהפרת זכויות אדם וכהפרת המשפט הבינלאומי הפומבי בכל מקום שבו היא אוכפת מערכת זו. מוערך כי כמעט כל המנהל האזרחי והרשויות הצבאיות בישראל, וכן מוסדות ממשלתיים או מוסדות הקשורים לממשלה, מעורבים באכיפת מערכת האפרטהייד נגד פלסטינים ברחבי ישראל ובשטחים הכבושים, כמו גם נגד פליטים פלסטינים וצאצאיהם מחוץ לאזורים אלה. כמו כן, אמנסטי אינטרנשיונל מסיקה כי דפוסי המעשים האסורים שמבצעת ישראל הן בשטחי ישראל והן בשטחים הכבושים הם חלק ממתקפה נרחבת ושיטתית המכוונת נגד האוכלוסייה הפלסטינית, וכי המעשים הבלתי-אנושיים או הבלתי-הומניים שבוצעו במסגרת מתקפה זו התבצעו מתוך כוונה לשמר מערכת זו ומגיעים לכדי אפרטהייד, שהוא פשע נגד האנושות הן על פי אמנת האפרטהייד והן על פי אמנת רומא.

מסמך זה מתבסס על עשרות שנים של מחקר שערכה אמנסטי בנתונים ובשטח, כולל איסוף עדויות על הפרות זכויות אדם והחוק ההומניטרי הבינלאומי בישראל ובשטחים הפלסטיניים הכבושים, פרסומים של ארגונים פלסטיניים, ישראלים ובינלאומיים, מחקרים אקדמיים, ניטור על ידי קבוצות אקטיביסטיות עממיות, דוחות של סוכנויות או"ם, מומחים וגופי זכויות אדם ומאמרים מהעיתונות.

אמנסטי אינטרנשיונל ערכה מחקר וניתוח במסגרת הכנת מסמך זה בין יולי 2017 לנובמבר 2021. חוקרי אמנסטי ניתחו בהרחבה את החקיקה, התקנות, הפקודות הצבאיות, ההנחיות של מוסדות ממשלתיים והצהרות הרלוונטיות של גורמי ממשל וצבא ישראליים. הארגון בחן מסמכים נוספים של ממשלת ישראל, כגון מסמכי תכנון, תקציבים וסטטיסטיקות, ארכיון הכנסת ופסיקות בתי משפט ישראליים. כמו כן בחנה אמנסטי סטטיסטיקה ודוחות רלוונטיים שפורסמו על ידי הרשויות הפלסטיניות. המחקר הונחה על ידי מדיניות גלובלית בנושא הפרת זכויות אדם ופשע האפרטהייד שאומצה על ידי אמנסטי אינטרנשיונל ביולי 2017, בעקבות הכרה בכך שהארגון לא התייחס במידה מספקת למצבים של אפליה ודיכוי שיטתיים ברחבי העולם.

במסגרת מחקרה, אמנסטי אינטרנשיונל שוחחה עם נציגים של ארגונים לא ממשלתיים פלסטיניים, ישראלים ובינלאומיים, סוכנויות או"ם רלוונטיות, משפטנים, חוקרים ואנשי אקדמיה, עיתונאים ובעלי עניין רלוונטיים אחרים. בנוסף ערכה אמנסטי ניתוח משפטי נרחב של המצב, כולל התקשרות עם מומחים חיצוניים ופנייה לקבלת ייעוץ ממומחים חיצוניים בנושא המשפט הבינלאומי.

עבודתה של אמנסטי אינטרנשיונל בנושא זה שמה לה למטרה לתמוך בארגוני החברה האזרחית הפלסטינית ובארגונים הישראליים במאמציהם לסיים את הדיכוי והשליטה של ישראל על הפלסטינים, זאת בתקופה שבה פעילותם מאוימת יותר ויותר. בכך מקווה אמנסטי לתרום לחיזוק ההבנה וההכרה באפליה הממוסדת המתקיימת נגד הפלסטינים בישראל ובשטחים הפלסטיניים הכבושים והפליטים הפלסטינים כמערכת של אפרטהייד.

אפרטהייד במשפט הבינלאומי

אפרטהייד הוא הפרה של המשפט הבינלאומי הפומבי, הפרה חמורה של זכויות אדם המוגנות במשפט הבינלאומי ופשע נגד האנושות תחת המשפט הפלילי הבינלאומי. שלוש אמנות בינלאומיות עיקריות אוסרות על אפרטהייד ו/או מגדירות אותו כפשע

פלילי: האמנה הבינלאומית לביעור כל צורות האפליה הגזעית (ICERD); האמנה הבינלאומית לביעור וענישה של פשע האפרטהייד (אמנת האפרטהייד) ואמנת רומא של בית הדין הבינלאומי הפלילי (אמנת רומא).

אפרטהייד כפשע נגד האנושות על פי אמנת האפרטהייד, אמנת רומא והמשפט הבינלאומי המנהגי מתקיים כאשר מתבצע כל מעשה בלתי-אנושי או בלתי-הומני (כלומר, הפרת זכויות אדם חמורה) במסגרת משטר ממוסד של דיכוי ושליטה מערכתית מצד קבוצה גזעית אחת על פני קבוצה גזעית אחרת, בכוונה לשמר מערכת זו. משטר של שליטה ודיכוי מוגדר בצורה הטובה ביותר כיחס מפלה שיטתי, ממושך ואכזרי מצד קבוצה אתנית אחת כלפי חברי קבוצה אחרת, בכוונה לשלוט בקבוצה האתנית השנייה.

כך, הפשע נגד האנושות המוגדר כאפרטהייד מתקיים כאשר הפרות חמורות של זכויות אדם מתבצעות בהקשר ובכוונה ספציפית של שימור משטר או מערכת של שליטה מפלה, ממושכת ואכזרית על קבוצה גזעית אחת או יותר מצד קבוצה גזעית אחרת.

מסגרת האפרטהייד מאפשרת הבנה מקיפה, המבוססת על המשפט הבינלאומי, של קיום הפרדה גזעית, דיכוי ושליטה מצד קבוצה אתנית אחת כלפי קבוצה אתנית אחרת. אמנסטי אינטרנשיונל מציינת ומבהירה כי מערכות של דיכוי ושליטה לעולם אינן זהות זו לזו. משום כך היא אינה מבקשת לטעון או להעריך האם כל מערכת של דיכוי ושליטה כפי שמתקיימת בישראל ובשטחים הפלסטיניים הכבושים זהה או מקבילה, למשל, למערכת הפרדה, הדיכוי והשליטה שהתקיימה בדרום אפריקה בין השנים 1948-1994.

כדי לקבוע האם ישראל יצרה ותחזקה משטר ממוסד של דיכוי ושליטה שיטתיים, אמנסטי אינטרנשיונל בחנה את הדרך בה ישראל שולטת על העם הפלסטיני. אמנסטי גם שקלה מספר הפרות חמורות של זכויות אדם המהוות אפרטהייד כפשע נגד האנושות, כאשר הן מבוצעות מתוך כוונה לשמר מערכת דיכוי ושליטה כזאת.

כוונה לדכא ולשלוט בפלסטינים

מאז הקמתה בשנת 1948, ישראל נקטה במדיניות מפורשת של ביסוס ושמירה על הגמוניה דמוגרפית יהודית ומיקסום שליטתה בקרקעות לטובת ישראלים יהודים תוך מזעור מספר הפלסטינים והגבלת זכויותיהם והכשלת יכולתם לערער על הפקעות אלה. בשנת 1967 הרחיבה ישראל מדיניות זו אל מעבר לקו הירוק, לגדה המערבית ולרצועת עזה, הכבושות על ידיה מאז. כיום ממשיכה ישראל לנהל את כל השטחים שבשליטתה במטרה להיטיב עם ישראלים יהודים לרעת הפלסטינים, בעוד שהדרת הפליטים הפלסטינים נמשכת.

שיקולים דמוגרפיים הנחו מלכתחילה את החקיקה וקביעת המדיניות הישראלית. הדמוגרפיה של המדינה שזה עתה נוצרה נועדה להשתנות לטובת הישראלים היהודים, בעוד שהפלסטינים – בין אם בתוך ישראל ובין אם, מאוחר יותר, בשטחים הפלסטיניים הכבושים – נתפסו כאיום על ביסוס רוב יהודי ושמירתו, וכתוצאה מכך סבלו מגירוש, מפיצול, מהפרדה, מדיכוי, מהחרמת רכושם ואדמותיהם ומשליטת זכויותיהם הכלכליות והחברתיות.

ישראלים יהודים מהווים קבוצה מאוחדת במעמד משפטי מיוחס הקבוע בחוק הישראלי, ומעמד זה ממומש באמצעות שירותי מדינה והגנה ללא תלות במקום מגוריהם ברחבי השטחים שבשליטת ישראל. זהותה היהודית של מדינת ישראל נקבעה בחוקיה ובפועלם של מוסדותיה הרשמיים והלאומיים. חוקי ישראל מגדירים את הזהות היהודית ומתייחסים אליה, בהתאם להקשר, כאל זהות דתית, זהות מבוססת מוצא ו/או זהות לאומית או אתנית.

לעומת זאת, הפלסטינים זוכים ליחס שונה מצד מדינת ישראל על בסיס החשבתם כבעלי מעמד ערבי, לא יהודי, כלומר על בסיס גזע, ומעבר לכך, כחלק מקבוצה בעלת תכונות מסוימות השונות מקבוצות לא יהודיות אחרות. באשר לאזרחי ישראל הפלסטינים, משרד החוץ הישראלי מסווג אותם באופן רשמי כ"אזרחי ישראל הערבים", מונח כולל המתאר מספר קבוצות שונות דוברות ערבית בעיקר, כולל ערבים מוסלמים (סיווג זה כולל בדואים), ערבים נוצרים, דרוזים וצ'רקסים. עם זאת, בפועל, הרשויות הישראליות מחשיבות ערבים מוסלמים וערבים נוצרים כקבוצה אחת השונה מהדרוזים ומהצ'רקסים מאחר שהן פוטרות קבוצה זו משירות צבאי מתוך "התחשבות בזיקותיהם המשפחתיות, הדתיות והתרבותיות לעולם הערבי" (שעמו מצויה ישראל בסכסוך מזוין רב שנים), כמו גם מתוך חשש מפני כפל נאמנות פוטנציאלי. בפוליטיקה הישראלית, בתקשורת ובחיים הציבוריים בכלל, קבוצה זו של אזרחי ישראל מכונה לעיתים קרובות "פלסטינים" ומזוהה עם הפלסטינים המתגוררים בשטחים הכבושים ובחול"ל.

במאי 1948 הכריזה מדינת ישראל על עצמאותה כמדינה יהודית. למרות שמגילת העצמאות הבטיחה כי מדינת ישראל "תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה", זכות זו לא הובטחה בחוקי היסוד, המשמשים כמסמכים חוקתיים בהיעדר חוקה כתובה.

במקביל להקמת ישראל כמדינה יהודית, פנתה מגילת העצמאות לעם היהודי ברחבי העולם בבקשה לעלות לארץ. בשנת 1950 העניקה ישראל לכל יהודי את הזכות לעלות לישראל על פי חוק השבות, ובהמשך את הזכות לאזרחות ישראלית אוטומטית על פי חוק הלאום משנת 1952. בתוך כך, נאסר על מאות אלפי פליטים פלסטינים שנעקרו מבתיהם במהלך העימות בשנים 1947-1949 לחזור לבתיהם, משיקולים דמוגרפיים. מהות מערכת הדיכוי והשליטה על הפלסטינים הובהרה בבירור בחוק מדינת הלאום משנת 2018, אשר קבע את העיקרון כי "מדינת ישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי" וכי זכות ההגדרה העצמית היא בלעדית "לעם היהודי".

במקביל, התבטאויות של פוליטיקאים ישראלים מובילים ובכירים במערכות השלטון האזרחי ובצבא לאורך השנים מוכיחים את כוונתה של ישראל לשמור על רוב דמוגרפי יהודי ולדכא את הפלסטינים ולשלוט בהם. מאז 1948, ללא תלות בהשתייכותם הפוליטית, הדגישו גורמים אלה בפומבי את מטרת העל של שימור זהותה של ישראל כמדינה יהודית, והצהירו על כוונתם להדיר פלסטינים מהשתתפות בממשל בישראל ומגישה ושליטה בקרקעות בכל השטחים שבשליטתה בפועל של ישראל על ידי החרמת בתיהם ונכסיהם ותחילת הפלסטינים למובלעות באמצעות מדיניות תכנון ודיור מפלה. הכוונה המפלה לשלוט באזרחים הפלסטינים בישראל באה לידי ביטוי גם באמצעות הצהרות המצביעות בבירור על הצורך במבנה אזרחות נפרד ולא שוויוני ובשליטת זכותם של הפלסטינים לאיחוד משפחות כאמצעי לשליטה דמוגרפית.

הכוונה לשלוט באוכלוסייה הפלסטינית בשטחים הכבושים ולדכא אותה באמצעות מדיניות קרקעות, תכנון ודיור מפלה וכן מניעת כל פיתוח חקלאי או תעשייתי לטובת הפלסטינים ברורה באותה מידה. מאז סיפוח מזרח ירושלים בשנת 1967, ממשלות ישראל הציבו יעדים בנוגע ליחס הדמוגרפי בין יהודים לפלסטינים בירושלים כולה והבהירו בהצהרות פומביות כי שליטת זכויות כלכליות וחברתיות מהפלסטינים במזרח ירושלים היא מדיניות מכוונת שנועדה לגרום להם לעזוב את העיר. פינוי המתנחלים הישראלים מרצועת עזה שביצעה ישראל בשנת 2005, תוך שהיא שומרת על שליטתה ברצועה בדרכים אחרות, נקשר גם כן במפורש לשאלות דמוגרפיות, ולהבנה שלא ניתן להגיע שם לרוב יהודי. לבסוף, חומרים ציבוריים שפורסמו על ידי ממשלת ישראל מבהירים שמדיניותה ארוכת השנים השוללת ממיליוני פליטים פלסטינים את זכות השיבה לבתיהם מונחת גם היא על ידי שיקולים דמוגרפיים.

פיצול טריטוריאלי והפרדה משפטית

במהלך הקמת ישראל כמדינה יהודית בשנת 1948, מנהיגיה היו אחראיים לגירוש המוני של מאות אלפי פלסטינים ולהרס של מאות כפרים פלסטינים בפעילות שהגיעה לכדי טיהור אתני. מאז בחרו ממשלות ישראל לתחום את הפלסטינים במובלעות בתוך מדינת ישראל, ובעקבות הכיבוש ב-1967, גם בגדה המערבית וברצועת עזה. המדינה הפקיעה את רוב הקרקעות ומשאבי הטבע של הפלסטינים. היא קבעה חוקים, מדיניות ונוהגים המפלים את הפלסטינים בשיטתיות ובאכזריות ומותירים אותם בבידוד גיאוגרפי ופוליטי זה מזה, במצב תמידי של פחד וחוסר ביטחון, ולעתים קרובות בעוני.

בינתיים, מנהיגי ישראל בחרו להעניק בשיטתיות זכויות יתר לאזרחים יהודים, בחוק ובפועל, באמצעות חלוקת קרקעות ומשאבים, וכתוצאה מכך נהנו אלה מעושר ומרווחה יחסיים, על חשבון הפלסטינים. הם מרחיבים בהתמדה את ההתנחלויות היהודיות בשטח הפלסטיני הכבוש, תוך הפרה של החוק הבינלאומי.

בשנת 1948, לפני הקמת מדינת ישראל, היוו הפלסטינים כ-70% מאוכלוסיית הארץ כולה (אז שטח המנדט הבריטי) והחזיקו כ-90% מהקרקעות בבעלות פרטית. היהודים, שרבים מהם היגרו מאירופה, היוו כ-30% מהאוכלוסייה, ויחד עם המוסדות היהודיים החזיקו כ-6.5% מהקרקעות.

הרשויות הישראליות פעלו כדי להפוך את המצב הזה על פיו. חלק מהפלסטינים שנמלטו מבתיהם במהלך הסכסוך בשנים 1947-1949 גלו מכפריהם, מעירותיהם ומעריהם והפכו לפליטים בארצם כשהתיישבו בחלקים אחרים של ישראל. אחרים נמלטו לחלקים שונים של שטחי המנדט הבריטי (22% מהם היו תחת שליטת ירדן ומצרים בסיום הסכסוך – השטחים המכונים היום השטחים הפלסטיניים הכבושים). יתר הפליטים נמלטו ברובם למדינות ערב השכנות – ירדן, סוריה ולבנון. ישראל מונעת מפליטים פלסטינים אלה ומצאצאיהם, כמו גם מפליטים המתגוררים בישראל, לחזור למקום מגוריהם הקודם.

פיצול הפלסטינים למובלעות התגבר לאחר המלחמה ביוני 1967, שהביאה להשתלטות צבאית של ישראל על הגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים, ועל רצועת עזה, ליצירת משטר חוקי ומנהלי נפרד לשליטה בשטחים הכבושים ולגל נוסף של עקירת פלסטינים.

המשטר הצבאי החדש בשטחים הפלסטיניים הכבושים הוקם על יסודות קיימים של מערכת משפטית רב-שכבתית המורכבת מחוקים עות'מאניים, בריטיים, ירדניים ומצריים – מורשתן של המדינות ששלטו באזור זה בעבר.

בשנת 1994 נתחמו הסכמי אוסלו בין ישראל לבין הארגון לשחרור פלסטין (אש"ף), אשר יצרו את הרשות הפלסטינית והעניקו לה שליטה מוגבלת בעניינים האזרחיים של הפלסטינים במרכזים עירוניים. בנוסף לכישלונם לסיים את הכיבוש, הסכמי אוסלו חילקו את הגדה המערבית לשלושה אזורים מנהליים שונים, עם רמות שונות של סמכויות שיפוט צבאיות ואזרחיות על הפלסטינים והישראלים, והחריפו את ההפרדה והפיצול של הפלסטינים עוד יותר, לטובת ישראל. אף על פי שישאל פינתה את המתנחלים הישראלים מרצועת עזה ב-2005, היא שמרה על שליטה אפקטיבית בשטח, שהתבססה על המצור האווירי, הימי והיבשתי הבלתי-חוקי שהטילה על הרצועה ומדיניות רשמית שהפרידה בין עזה לגדה המערבית, לאחר השתלטות חמאס על השטח כעבור שנתיים. כתוצאה מכך, כל שטחי הגדה המערבית ורצועת עזה נותרו תחת כיבוש צבאי ישראלי, כאשר ישראל שולטת באוכלוסייה הפלסטינית המתגוררת שם, במשאביה הטבעיים, ולמעט הגבול הדרומי הקצר של עזה עם מצרים, גם בגבולותיה היבשתיים והימיים ובמרחב האווירי שלה. קיימות שתי מסגרות משפטיות בינלאומיות משלימות הממשיכות לחול על התנהלותה של ישראל כמדינה כובשת עם שליטה בפועל בשטחים הפלסטיניים הכבושים: דיני זכויות האדם הבינלאומיים והמשפט ההומניטרי הבינלאומי.

הפלסטינים בשטחים הכבושים הכפופים לשטחי שיפוט נפרדים אלה נדרשים לקבל היתר מהרשויות הישראליות כדי לעבור ביניהן – ביציאתם ובכניסתם לרצועת עזה, למזרח ירושלים שסופחה וליתר הגדה המערבית – והם מופרדים בנוסף מאזרחי ישראל הפלסטינים, הן מבחינה גיאוגרפית והן על בסיס מעמדם. בה בעת, פליטים פלסטינים שנעקרו מבתיהם במהלך העימותים בשנים 1947-1949 ו-1967 נותרו בבידוד פיזי מאלו המתגוררים בישראל ובשטחים הכבושים בשל השליה המתמשכת של זכות השיבה של הפליטים לבתיהם, לעיריותיהם ולכפריהם מצד ישראל.

אזרחי ישראל הפלסטינים כפופים לחוקים אזרחיים ישראליים, אשר באופן כללי מקנים להם חירויות והגנות זכויות אדם גדולות יותר מאשר לפלסטינים המתגוררים בשטחים הפלסטינים הכבושים, אך למרות זאת מונעים מהם זכויות שוות (כולל הזכות להשתתפות פוליטית) ומסדיים את האפליה נגדם. בעוד שהפלסטינים במזרח ירושלים המסופחת כפופים גם הם לחוק האזרחי הישראלי, הם בעלי מעמד של תושבות קבע ולא אזרחות ישראלית. מנגד, הפלסטינים ביתר חלקי הגדה המערבית נותרו כפופים לשלטון הצבאי הישראלי ולצווים הצבאיים הדרקוניים שאומצו מאז 1967. רובם המכריע של צווים אלה אינם חלים עוד על רצועת עזה, לאחר שישראל הסירה את רוב ההיבטים של שלטונה הצבאי שם עם פינוי המתנחלים בשנת 2005. בנוסף, הפלסטינים בגדה המערבית וברצועת עזה כפופים לחוקי הרשות הפלסטינית.

כיום, האזרחים הפלסטינים ותושבי הקבע בישראל מהווים כ-21% מאוכלוסיית המדינה ומספרם עומד על כ-1.9 מיליון. כ-90% מהפלסטינים בעלי האזרחות הישראלית מתגוררים ב-139 עיירות וכפרים המפוזרים בצפיפות באזורי הגליל והמשולש שבצפון ישראל ובאזור הנגב שבדרום, כתוצאה ממדיניות ההפרדה המכוונת. עשרת האחוזים הנותרים מתגוררים ב"ערים מעורבות".

נכון ליולי 2021, ישנם 358,800 תושבים פלסטינים בתחומי עיריית ירושלים, המהווים 38% מאוכלוסיית העיר. מתוכם, כ-150,000 מתגוררים באזורים המופרדים מיתר חלקי העיר בגדר/חומה ומחסומים צבאיים אחרים. כמו כן מתגוררים במזרח ירושלים כ-225,178 מתנחלים יהודים ישראלים ב-13 התנחלויות בלתי-חוקיות שנבנו על ידי הרשויות הישראליות ובבתיים פרטיים שנלקחו מפלסטינים בחסות תכנון מפלה.

כ-3 מיליון פלסטינים מתגוררים ביתר שטחי הגדה המערבית, בנוסף למעל 441,600 מתנחלים יהודים המתגוררים ב-132 התנחלויות שהוקמו באופן רשמי על ידי ממשלת ישראל, כמו גם 140 מאחזים בלתי-מורשים שהוקמו מאז שנות ה-90 ללא אישור הממשלה ונחשבים בלתי-חוקיים גם על פי החוק הישראלי. ברצועת עזה חיים כ-2 מיליון פלסטינים. מתוכם, כ-1.4 מיליון (מעל 70% מהאוכלוסייה) הם פליטים רשומים בסוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם לפליטי פלסטין במזרח הקרוב (UNRWA).

הפרדה ושליטה משפטית

שלטונה של ישראל בשטחים הפלסטיניים הכבושים באמצעות צווים צבאיים הוליד תפיסה מוטעית שהמשטר הצבאי בשטחים הכבושים נפרד מהמערכת האזרחית במזרח ירושלים המסופחת ובתוך ישראל. השקפה זו מתעלמת מהעובדה כי גורמים רבים במערכת הדיכוי הצבאית של ישראל בשטחים הכבושים מקורם במשטר הצבאי בן 18 השנים של שהפעילה ישראל על אזרחי ישראל הפלסטינים בראשית דרכה, וכי נישולם של הפלסטינים בישראל נמשך גם כיום.

עם זאת, עצם קיומם של משטרים משפטיים נפרדים אלה הוא אחד הכלים העיקריים שבאמצעותם ישראל מבודדת את הפלסטינים זה מזה ואוכפת את מערכת הדיכוי והשליטה שלה, והוא משמש, כפי שצוין על ידי הוועדה הכלכלית והחברתית של האו"ם למערב אסיה (ESCWA), כדי "לטשטש את עצם קיומו של משטר האפרטהייד הישראלי". אכן, המדיניות הישראלית שואפת לפצל את הפלסטינים לתחומי שליטה גיאוגרפיים ומשפטיים שונים לא רק כדי להתייחס אליהם באופן שונה או כדי להפריד אותם מהאוכלוסייה היהודית, אלא גם כדי להחליש את הקשרים בין הקהילות הפלסטיניות, לדכא כל צורה של התנגדות ממושכת נגד המערכת שיצרה ישראל ולהבטיח שליטה פוליטית וביטחונית יעילה יותר על אדמות ואנשים בכל השטחים שבהם היא שולטת בפועל.

שימוש בשלטון צבאי כדי לשלוט ולנשל

במהלך השנים, ישראל השתמשה בשלטון צבאי ככלי מרכזי לביסוס מערכת הדיכוי והשליטה שלה על הפלסטינים משני צידי הקו הירוק, והחילה את המשטר הצבאי על קבוצות שונות של פלסטינים בישראל והשטחים הכבושים כמעט ברציפות מאז 1948 – למעט תקופה בת שבעה חודשים ב-1967 – כדי לקדם את ההתנחלות היהודית באזורים בעלי חשיבות אסטרטגית ולנשל את הפלסטינים מאדמתם ומרכושם במסווה של שמירה על הביטחון.

ישראל הכפיפה את אזרחיה הפלסטינים לשלטון צבאי במשך 18 השנים הראשונות לקיומה (1948-1966) והשתמשה בתקנות ההגנה לשעת חירום של המנדט הבריטי שהעניקו לה סמכויות בלתי-מוגבלות לשלוט בתנועת התושבים הפלסטינים, להחרים את רכושם, לאפשר סגירת כפרים שלמים כאזורים צבאיים, להרוס את בתיהם ולשפוט אותם בפני דין צבאיים. הפלסטינים נדרשו להיותם כדי לצאת מאזורי מגוריהם, כולל גישה לטיפול רפואי ולעבודה. מוסדות המדינה השתמשו במערכת של פיקוח ובקרה שהגבילה במכוון את חירויותיהם הפוליטיות של הפלסטינים על ידי איסור הפגנות ומעצר פעילים פוליטיים על רקע פעילותם הפוליטית.

ישראל ביטלה לבסוף את שלטונה הצבאי על האזרחים הפלסטינים בדצמבר 1966, לאחר שמנעה בהצלחה את חזרתם של פלסטינים עקורי פנים לבתיהם בכפרים שנותרו ריקים, על ידי הריסת הכפרים וניצול אדמתם לשם ייעור. בעוד שמגבלות התנועה הוסרו בהדרגה, ומצב זכויות האדם של אזרחי ישראל הפלסטינים ללא ספק השתפר מאוד מאז סיום השלטון הצבאי עליהם, נותרו במערכת היבטים מפלים רבים. תקנות החירום מעולם לא בוטלו, ונכון לשנת 1967, תחולתן הורחבה לגדה המערבית הכבושה (למעט ירושלים המזרחית שסופחה) ורצועת עזה כדי לשלוט באוכלוסייה הפלסטינית בשטחים אלו, למנוע כל צורה של התנגדות, ולאפשר למדינת ישראל לנשל את הפלסטינים מאדמותיהם וממשאביהם. מעבר לחקיקה, הניסיון שנצבר על ידי הרשויות הישראליות בתקופת השלטון הצבאי על אזרחי ישראל הפלסטינים שימש כתשתית לשלטון הצבאי בשטחים הכבושים.

חרף הקמת הרשות הפלסטינית, מעל 1,800 צוים צבאיים ישראלים ממשיכים לשלוט בכל ההיבטים של חיי הפלסטינים בגדה המערבית ולהגבילם: פרנסתם, מעמדם, תנועתם, אקטיביזם פוליטי, מעצר והעמדה לדין, וגישה למשאבי טבע. החקיקה הצבאית הישראלית בגדה המערבית נאכפת על ידי מערכת המשפט הצבאית. מאז 1967, הרשויות הישראליות עצרו למעלה מ-800,000 גברים, נשים וילדים פלסטינים בגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים, וברצועת עזה, והביאו רבים מהם בפני בתי משפט צבאיים שבאופן שיטתי אינם עומדים בסטנדרטים בינלאומיים של הליך הוגן, ובהם מסתיימים 99.74% מהתיקים בהרשעה.

פלסטינים מרצועת עזה הוכפפו לחקיקה צבאית ישראלית ונשפטו בפני בתי משפט צבאיים עד לפינוי ההתנחלויות ברצועת עזה בשנת 2005. מאז ממשיכים לחול באזור מרכיבים של המשפט הצבאי הישראלי בכל הנוגע לתנועת אנשים וסחורות אל תוך עזה ומחוצה לה, הגישה למים הטריטוריאליים ו"אזור החיץ" לאורך הגדר המפרידה בין ישראל לעזה.

לעומת זאת, מתנחלים יהודים פטורים מהצווים הצבאיים השולטים בחיי הפלסטינים מאז סוף שנות ה-70 לאחר שישראל הרחיבה את החוק האזרחי שלה לאזרחים ישראלים המתגוררים בשטחים הכבושים או עוברים בהם. המתנחלים היהודים בגדה המערבית הכבושה מובאים אפוא בפני בתי משפט אזרחיים ישראליים.

שלילת הלאומיות, התושבות וחיי המשפחה

ישראל מקיימת את שיטת הפיצול וההפרדה באמצעות משטרים משפטיים שונים המבטיחים את שלילת הלאומיות והמעמד של פלסטינים, מקפחים את זכותם לאיחוד משפחות ולחזרה לארצם ולבתיהם ומגבילים מאוד את חופש התנועה על בסיס מעמד משפטי. כל אלה נועדו לשלוט באוכלוסייה הפלסטינית ומטרתם שימור הרוב היהודי הישראלי באזורי מפתח ברחבי ישראל והשטחים הכבושים.

בעוד שהם זכאיים לאזרחות ישראל, לאומיותם של אזרחי ישראל הפלסטינים נשללת מהם, דבר המהווה בסיס לבידול משפטי מישראלים יהודים, והם מופלים בגישה למרחב האזרחי מכיוון שהם "פטורים" משירות צבאי.

בתוך כך, פלסטינים תושבי מזרח ירושלים אינם אזרחים ישראלים. במקום זאת, הם מקבלים מעמד שברירי של תושבות קבע המאפשר להם להתגורר ולעבוד בעיר ולהיות מהטבות סוציאליות הניתנות על ידי המוסד לביטוח לאומי וביטוח בריאות במדינה. עם זאת, תחת החקיקה והמדיניות המפלות הרשויות הישראליות שללו את מעמדם של אלפי פלסטינים, לרבות שלילת רטרואקטיבית, אם לא יכלו להוכיח כי ירושלים היא "מרכז החיים" שלהם. לנוהג זה היו השלכות הרסניות על זכויות האדם של תושבי מזרח ירושלים. לעומתם, מתנחלים יהודים ישראלים המתגוררים במזרח ירושלים נהנים מאזרחות ישראלית ופטורים מהחוקים והאמצעים שנקטים נגד הפלסטינים תושבי מזרח ירושלים.

במקביל, ישראל שולטת במרשם האוכלוסין בגדה המערבית ובעזה מאז 1967 ואוכפת מדיניות, מגבלות ואמצעים אחרים לשליטה במצב הדמוגרפי בשטחים אלו. הפלסטינים בשטחים אלו נותרים ללא אזרחות ונחשבים חסרי אזרחות, למעט אלה שקיבלו אזרחות ממדינה שלישית. הצבא הישראלי מנפיק להם כרטיסי זהויה המאפשרים להם לחיות ולעבוד דרך קבע בשטחים אלו. שליטתה של ישראל במרשם האוכלוסין מאז 1967 הקלה עוד יותר על פיצול הפלסטינים והגבילה את חופש התנועה שלהם על בסיס מעמדם החוקי ומקום מגוריהם.

לאחר פרוץ האינתיפאדה הפלסטינית השנייה בסוף שנת 2000, הקפיא המנהל האזרחי הישראלי, יחידה צבאית המפקחת על כל העניינים האזרחיים של מתנחלים יהודים ישראלים ותושבים פלסטינים בגדה המערבית למעט מזרח ירושלים, את מרבית השינויים במרשם האוכלוסין הפלסטיני ללא מתן הודעה מוקדמת לרשות הפלסטינית. ההקפאה כללה השעיה של כל הליכי "איחוד משפחות" עבור פלסטינים תושבי השטחים הכבושים שהתחתנו עם אזרחים זרים. למרות שמאוחר יותר, בשתי הזדמנויות שונות התחייבה ישראל לאשר מספר קטן של בקשות לאיחוד משפחות כמחווה דיפלומטיות של רצון טוב לרשויות הפלסטיניות שמרכזן ברמאללה, ככלל, ישראל ממשיכה לסרב להעניק מעמד תושבות לעשרות אלפי אזרחים זרים הנשואים לפלסטינים מהגדה המערבית ורצועת עזה. זוהי אפליה חמורה; מתיישבים יהודים המתגוררים בהתנחלויות בגדה המערבית אינם כפופים למגבלות בקבלת אישור מהרשויות הישראליות לכניסת בני זוגם לשטחים הכבושים כדי להתגורר עימם.

בתחילת שנת 2003 החלה ישראל לאסור על פלסטינים הרשומים בעזה להתגורר בגדה המערבית, עצרה אלפים וסילקה אותם בכוח אל רצועת עזה לאחר שהגדירה אותם כ"מסתננים". במהלך השנים אפשרו הרשויות הישראליות לחלק מהפלסטינים לשנות את כתובותיהם מרצועת עזה לגדה המערבית, אך בפועל מילאו את התחייבותם באופן חלקי בלבד. במקביל, אלפי פלסטינים בעזה נותרו ללא תיעוד, שכן הרשויות הישראליות מסרבות להסדיר את מעמדם מאז 2008.

למדיניות זו השלכות חמורות על יכולתם של הפלסטינים בשטחים הכבושים לנהל חיים נורמליים, במיוחד לאור הגבלות תנועה מחמירות: פלסטינים תושבי הגדה המערבית שאינם רשומים עומדים בפני איום בגירוש מידי, אין להם גישה לשירותי בריאות, חינוך והטבות סוציאליות, אינם יכולים לפתוח חשבון בנק ולהחזיק במשרות חוקיות ובפועל חיים כאסירים בבתיים בגלל החשש מבדיקת תעודות זהות במחסומים ישראליים. גם פלסטינים חסרי רישום בעזה מוגבלים בחופש התנועה שלהם ובגישה לשירותי בריאות וחינוך בחלקים אחרים של השטחים הכבושים ומחוצה להם. בסך הכול, המגבלות על איחוד משפחות מפריעות ליכולתם של הפלסטינים לממש את זכויותיהם לפרטיות, לחיי משפחה ולנישואין ומונעות מהם קבלת מעמד תושבות לבני זוגם וילדיהם.

ישראל ממשיכה לשלול מפלטים פלסטינים שנעקרו בעימותים שאירעו בשנים 1947-1949 ו-1967 ומצאצאיהם את זכותם לקבל אזרחות או מעמד של תושבות ישראלית בישראל או בשטחים הכבושים. בכך היא מונעת מהם לממש את זכות השיבה למקומות מגוריהם לשעבר ולרכושם – זכות שזוכה להכרה נרחבת בחוקי זכויות האדם הבינלאומיים.

הפרעה לחיי המשפחה

בנוסף לאמצעים המפרידים בין משפחות בתוך השטחים הכבושים, ישראל קבעה מדיניות וחוקים מפלים המפריעים לחיי המשפחה של פלסטינים משני עברי הקו הירוק, כדוגמה מובהקת לאופן שבו ישראל מפצלת ומפרידה בין הפלסטינים באמצעות מערכת אחת של דיכוי. כמו אמצעים אחרים שתיעדה אמנסטי אינטרנשיונל, השימוש באמצעים אלה מונחה בעיקר על ידי שיקולים דמוגרפיים – ולא ביטחוניים – ומטרתו למזער את הנוכחות הפלסטינית בתוך הקו הירוק כדי לשמור על רוב יהודי.

מאז 2002, ישראל אימצה מדיניות האוסרת על פלסטינים מהגדה המערבית ומעזה לקבל מעמד בישראל או במזרח ירושלים באמצעות נישואים, ובכך מונעת איחוד משפחות. חוק האזרחות והכניסה לישראל עיגן את המדיניות בחוק בין 2003 עד לפקיעתו ביולי 2021. החוק אסר על אלפי פלסטינים בישראל ובמזרח ירושלים לגור במקומות אלו עם בני זוגם הפלסטינים מהגדה המערבית ומעזה. שר הפנים הישראלי הצהיר אז שהצורך בחוק עלה מכיוון ש"התחושה הייתה כי [איחוד משפחות] ינוצל להשגת זכות שיבה זוחלת...".

החוק משנת 2003 לא אפשר לבני זוג מהגדה המערבית או מעזה לקבל תושבות קבע או אזרחות ישראלית. במקום זאת, אלו שבקשתם אושרה קיבלו היתרים זמניים של חצי שנה. תיקונים שנעשו בחוק לאורך השנים הרחיבו את תחולתו כדי להגביל ולמנוע איחוד משפחות עבור אזרחי ישראל הפלסטינים.

אף כאשר ממשלת ישראל הפסידה בהצבעה על הארכת החוק ביולי 2021, היא אותה כי כוונתה להמשיך במדיניות זו. שרת הפנים הורתה לא לאשר בקשות של פלסטינים לאיחוד משפחות עד לאישור חקיקה חדשה או דומה. לדברי הרשויות הישראליות, מדיניות זו מחוצה מטעמי "ביטחון", אך היא מיושמת באופן גורף נגד אנשים פרטיים ללא ראיות ספציפיות.

לעומת זאת, החוק משנת 2003 מחריג במפורש את תושבי ההתנחלויות היהודיות בגדה המערבית המעוניינים להינשא ולחיות עם בת או בן זוגם בתוך ישראל, דבר שהופך את החוק, כמו גם את המדיניות המתמשכת העומדת ביסודו, לאפליה בוטה.

הגבלות תנועה

החל מאמצע שנות ה-90 של המאה ה-20 הסדירו השלטונות הישראליים מערכת הגבלות תנועה בתוך השטחים הכבושים ובין השטחים הכבושים לישראל, תוך הכפפה הדרגתית של מיליוני פלסטינים המתגוררים בגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים, וברצועת עזה, להגבלות תנועה מחמירות יותר על בסיס מעמדם החוקי. הגבלות אלה הן כלי נוסף המשמש את מדינת ישראל לתיחום הפלסטינים במובלעות נפרדות, לבידודם זה מזה ומהעולם, ובסופו של דבר, לאכיפת שליטתה בשטח.

ישראל שולטת בכל נקודות הכניסה והיציאה אל הגדה המערבית וממנה, כמו גם בכל מעבר בין הגדה המערבית לחו"ל. ישראל שולטת גם בכל תנועת האנשים בין רצועת עזה לשאר חלקי הארץ והשטחים הכבושים דרך מעבר ארז, מעבר הנוסעים מעזה לישראל. (הרשויות המצריות מטילות גם הן על הגבלות חמורות על התנועה במעבר רפיח שבין עזה למצרים). למעט תושבי מזרח ירושלים, שהם בעלי מעמד של תושבות קבע בישראל, פלסטינים בשטחים הכבושים אינם יכולים לנסוע לחו"ל דרך נמלי תעופה ישראליים ללא היתר מיוחד, אשר ניתן רק לאנשי עסקים בכירים ובמקרים הומניטריים חריגים.

כוחות צבא וביטחון ישראליים יכולים לאסור על פלסטינים בגדה המערבית לנסוע לחו"ל, לעיתים על בסיס "מידע סודי" שהפלסטינים אינם יכולים לעיין בו ולערער עליו. איסורים אלה השפיעו על מגיני זכויות אדם ופעילים שנוסעים לחו"ל כדי להשמיע את קולם בעד זכויות הפלסטינים.

עבור הפלסטינים ברצועת עזה, נסיעה לחו"ל היא כמעט בלתי-אפשרית תחת המצור הבלתי-חוקי של ישראל והמגבלות המצריות המחמירות במעבר רפיח. על תושבי רצועת עזה לקבל היתר רשמי מהמנהל האזרחי הישראלי ליציאה מעזה דרך מעבר ארז, היתר המוגבל למקרים נדירים. בכך למעשה מופרדים הפלסטינים ברצועת עזה מיתר השטחים הכבושים, מישראל ומשאר העולם.

אזרחי ישראל הפלסטינים ותושבי מזרח ירושלים הפלסטינים רשאים לנסוע לחו"ל דרך אותם מעברים ונמלים המשמשים אזרחים יהודים. עם זאת, אזרחי ישראל הפלסטינים ממשיכים לדווח על בדיקות ביטחוניות נפרדות, מפלות ומשפילות שהם

עוברים בנמלי התעופה של ישראל על בסיס זהותם הלאומית, למרות מספר שיפורים שבוצעו בעקבות עתירה משפטית שהוגשה בשנת 2007 על ידי עמותה ישראלית לזכויות אדם. בנוסף, הרשויות הישראליות ממשיכות לקפח זכות זו של אלפי פלסטינים מהשטחים הכבושים המתגוררים בישראל כדין תחת "אישורי שהייה" צבאיים עקב היותם בני זוג של אזרחים ישראלים.

עבור הפלסטינים, הנסיעה בתוך השטחים הכבושים היא קשה, גוזלת זמן רב וכפופה לשיקולים אסטרטגיים ישראלים המעניקים יחס מועדף להתנחלויות היהודיות והתשתיות הנלוות אליהן. במובן זה, המדיניות הנ"ל מנציחה את תחושת חוסר האונים של הפלסטינים והיעדר השליטה בחיי היומיום. ישראל הקימה מערכת מחסומים מקיפה המגבילה את תנועת הפלסטינים בגדה המערבית בעקבות פרוץ האינתיפאדה השנייה בשנת 2000, ומערכת זו ממשיכה לפעול בצורות שונות. מערכת זו כוללת רשת של מאות מחסומים צבאיים ישראלים, סוללות עפר ושערים בדרכים, בנוסף לחסימת כבישים, וגדר/חומה מתפתלת.

אורך גדר/חומת ההפרדה 700 ק"מ, וישראל ממשיכה לבנות את רובה באופן בלתי-חוקי על קרקע פלסטינית בתוך הגדה המערבית הכבושה. ישראל בודדה 38 יישובים פלסטיניים בגדה המערבית, המהווים 9.4% משטחי הגדה, ותחמה אותם למובלעות המכונות "אזורי התפר". תושבי יישובים אלה נאלצים לבקש אישורי כניסה ויציאה מיוחדים כדי לגשת לבתיהם ולרכושם ואישורים נפרדים כדי לגשת לאדמותיהם החקלאיות.

ככלל, ישראל מאפשרת לנשים מעל גיל 50 ולגברים מעל גיל 55 מהגדה המערבית להיכנס לירושלים או לישראל ללא אישורים, אך רק אם אין להם רישום "בטחוני" או איסור ספציפי. בתוך כך, פלסטינים מרצועת עזה יכולים להיכנס לגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים, רק עבור מצבים רפואיים דחופים ומסכני חיים, עסקים חיוניים ומקרים הומניטריים חריגים במסגרת "מדיניות ההפרדה" הצבאית של ישראל בין הגדה המערבית לרצועת עזה. הפלסטינים נדרשים לקבל היתרים צבאיים ישראלים – אשר הפכו למעשה לבלתי-ניתנים להשגה – על מנת לנוע בין האזורים, ללא הליך מוגדר ביחס לתהליך הבקשה או לתוצאותיה.

משטר ההיתרים הוא הליך צבאי ביורוקרטי ושרירותי, שחל רק על פלסטינים בגדה המערבית וברצועת עזה. הוא אינו חל על מתנחלים יהודים, אזרחים ישראלים או אזרחים זרים, שבאופן כללי יכולים לנוע בחופשיות בתוך הגדה המערבית ובין הגדה המערבית לישראל.

הגבלת הזכות להשתתפות פוליטית

בעוד שהחוקים והמדיניות הישראלית מגדירים את המדינה כדמוקרטית, פיצול העם הפלסטיני מבטיח כי לגרסה הישראלית לדמוקרטיה מקנה זכויות יתר מופלגות להשתתפות פוליטית של יהודים ישראלים. בנוסף, הייצוג של אזרחי ישראל הפלסטינים בתהליך קבלת החלטות, בעיקר בכנסת, הוגבל והתערער על ידי מערך של חוקים ומדיניות ישראלים, ובכך הם מודרים מהשתתפות משמעותית בממשל.

בראש ובראשונה, חוקי היסוד של מדינת ישראל אוסרים על אזרחים ישראלים לערער על הגדרת ישראל כמדינה יהודית ולמעשה על כל חוק הקובע זהות כזו. בעוד שאזרחי ישראל הפלסטינים יכולים להצביע ולהתמודד בבחירות הארציות, בפועל זכותם להשתתפות פוליטית מוגבלת, והם ממשיכים להיתפס כ"אויב מבפנים".

בחוק יסוד: הכנסת משנת 1958 נקבע כי ועדת הבחירות המרכזית יכולה לפסול מפלגה או מועמד מהשתתפות בבחירות אם מטרתיהם או פעולותיהם נועדו לשלול את הגדרתה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית; להסית לגזענות; או לתמוך במאבקים מזוינים של מדינה עוינת או ארגון טרור נגד ישראל. כמו כן, חוק המפלגות משנת 1992 אוסר על רישום מפלגה כלשהי, אם מטרתיה או פעולותיה נועדו לשלול במישרין או בעקיפין את "קיומה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית".

במהלך השנים, בית המשפט העליון דחה בדרך כלל את הניסיונות של ועדת הבחירות המרכזית לאסור על מפלגות ומועמדים פלסטינים ולפסול מועמדים פלסטינים בשל הפרת הוראות אלו על בסיס הצהרות פומביות שהביעו עמדות שנחשבו בלתי-מקובלות על רוב חברי הכנסת. עם זאת, הוראות אלה מונעות ממחוקקים פלסטינים לערער על החוקים המקיימים את השליטה היהודית והישראלית על המיעוט הפלסטיני ומגבילים את חופש הביטוי שלהם באופן בלתי-חוקי, וכתוצאה מכך פוגעים ביכולתם לייצג את ענייני בוחריהם בעילות.

המגבלות על זכותם של אזרחי ישראל הפלסטינים להשתתף בבחירות מלוות בהפרת זכויותיהם האזרחיות והפוליטיות המגבילה גם את מידת יכולתם להשתתף בחיים הפוליטיים והחברתיים של ישראל. בזאת נכלל שיטור יתר בהפגנות, מעצרים שרירותיים המוניים ושימוש בכוח שלא כדין נגד מפגינים, על רקע אתני, במהלך הפגנות נגד הדיכוי הישראלי, הן בישראל והן בשטחים הכבושים. אמצעים מסוג זה, המכוונים כלפי מפגינים במחאות לא אלימות, מיועדים להרתיע מפני קיום הפגנות נוספות ולהחניק כל התנגדות. באופן שגרתי, עם מעצרים, עצירים פלסטינים מוחזקים במעצר לפני משפט; לעומתם, מפגינים יהודים זוכים בדרך כלל לשחרור בערבות. הדבר מצביע על יחס מפלה כלפי פלסטינים מצד מערכת המשפט הפלילי, אשר נראה כי היא מתייחסת לכל הפלסטינים כאל "חשודים" במקום להעריך את האיום הפרטני הנשקף מהם.

ישראל מטילה מגבלות חמורות על הזכויות האזרחיות והפוליטיות של הפלסטינים, במיוחד בגדה המערבית, שבה צוים צבאיים ממשיכים להיאכף. מאז 1967 הוציאו הרשויות הישראליות מחוץ לחוק יותר מ-400 ארגונים פלסטיניים, כולל כל המפלגות הפוליטיות הגדולות ומספר ארגוני חברה אזרחית בולטים, אשר זכו להכרה רחבה על מתן שירותים חיוניים כגון סיוע משפטי וטיפול רפואי, כמו גם על איכות הדיווח וההסברה בנושא זכויות האדם. אירוע מסוג זה התרחש לאחרונה באוקטובר 2021.

בנוסף, הרשויות הישראליות לעיתים קרובות מעמידות לדין פלסטינים בגין "חברות ופעילות בהתאחדות בלתי-מותרת" – אישום שמובא לעיתים קרובות נגד פעילים נגד הכיבוש. במהלך השנים עצרו הרשויות הישראליות עשרות מחוקקים פלסטינים שהוחזקו במעצר מנהלי או שעמדו למשפט בבתי משפט צבאיים שאינם עומדים בסטנדרטים הבינלאומיים להליך הוגן. במקביל, צו מס' 101 בדבר איסור פעולות הסתה ותעמולה עוינת מפליל ומעניש פלסטינים המארגנים או משתתפים אסיפות של 10 אנשים או יותר ללא היתר לנושא "שעשוי להתפרש כפוליטי". בפועל, הצו, שאינו מספק הגדרה למילה "פוליטי", אוסר על קיום הפגנות, כולל הפגנות שוחרות שלום וקובע עד 10 שנות מאסר ו/או קנסות כבדים על הפרתו.

הפלסטינים במזרח ירושלים, לעומת זאת, אינם יכולים להשתתף בחיים הפוליטיים בישראל או בגדה המערבית. למרות שהם יכולים להצביע ולהתמודד בבחירות המוניציפליות לעיריית ירושלים, באופן מסורתי מחרימים הפלסטינים בחירות אלו במחאה על הכיבוש המתמשך של ישראל והסיפוח הבלתי-חוקי. כמו כן הם מודרים מהבחירות הארציות.

כתוצאה מכך, מחאה נותרה האמצעי היחיד בידי הפלסטינים המאפשר להם להשפיע על הפוליטיקה הישראלית ולערער על מערכת הדיכוי והשליטה המופעלת בשטחים הכבושים. במהלך השנים, הפלסטינים בשטחים הכבושים ארגנו והניעו התנגדות עממית בלתי-אלימה נגד הכיבוש הצבאי של ישראל והרחבת ההתנחלויות, אשר נתקלה באופן שיטתי בשימוש מופרז ובלתי-חוקי בכוח, במעצרים שרירותיים ובהעמדה לדין בבתי משפט צבאיים, וכן בהגבלות בלתי-חוקיות על חופש התנועה.

למרות "ההתנתקות" בשנת 2005, הפלסטינים ברצועת עזה עודם מתמודדים עם הדיכוי הישראלי בשל התנגדותם העממית נגד הכיבוש. פעולה זו כללה הפעלת כוח מופרזת ולעיתים קטלנית במהלך ההפגנות שהתקיימו סמוך לגדר ההפרדה המפרידה בין עזה לישראל.

הפקעת קרקעות ורכוש

בשנת 1948 היו בבעלותם של יחידים ומוסדות יהודיים כ-6.5% משטחי המנדט, בעוד שהפלסטינים החזיקו בבעלות על כ-90% מהקרקעות בבעלות פרטית. בתוך קצת יותר מ-70 שנה התהפך המצב לחלוטין.

מאז היווסדה, מדינת ישראל ביצעה הפקעות קרקע מסיביות ואכזריות כדי לנשל ולהדיר פלסטינים מאדמותיהם ומבתיהם. למרות שהפלסטינים בישראל ובשטחים הכבושים כפופים למשטרים משפטיים ומנהליים שונים, ישראל השתמשה באמצעי הפקעת קרקעות דומים בכל הטריטוריות במסגרת מדיניות ה"יהוד", המבקשת למקסם את השליטה היהודית בקרקעות תוך הגבלת הפלסטינים למובלעות נפרדות וצפופות כדי למזער את נוכחותם. מדיניות זו נהוגה בישראל ברציפות מאז 1948 באזורים בעלי חשיבות אסטרטגית הכוללים אוכלוסיות פלסטיניות משמעותיות כגון הגליל והנגב, והורחבה לשטחים הכבושים בעקבות כיבושם ע"י ישראל ב-1967. כיום, מאמצים ישראליים מתמשכים להביא לעקירת הפלסטינים בנגב, במזרח ירושלים ובשטחי C בגדה המערבית בחסות משטרי תכנון ובנייה מפלים הם "חזית הנישול" החדשה של הפלסטינים, ומהווים ביטוי של אסטרטגיית ההתנחלות והשליטה הטריטוריאלית.

משטר הקרקעות שהוקם מיד לאחר הקמת מדינת ישראל, שמעולם לא פורק, עודנו מהווה היבט מכריע במערכת הדיכוי והשליטה המופנית נגד הפלסטינים. משטר זה מורכב מחקיקה, מפרשנות מחדשת של חוקים בריטיים ועות'מאניים קיימים, ממוסדות ממשלתיים וקרקעות ממשלתיות למחצה וממערכת שיפוטית תומכת שאפשרה את רכישתן של קרקעות פלסטיניות והקצאה מפלה של קרקעות כאלה על פני כל השטחים שבשליטתה.

בעוד שחלק ניכר מההשתלטות על אדמות ורכוש והרס הכפרים בתוך ישראל אירעו בסוף שנות ה-40 ובשנות ה-50 של המאה ה-20, הפקעות מסיביות ממניעים גזעניים נמשכו עד שנות ה-70. ההשפעות של תהליך זה ממשיות לפגוע קשות בפלסטינים. עדיין נאסר עליהם לגשת ולהשתמש בקרקע וברכוש שהיו שייכים להם או למשפחותיהם בשנת 1948. הנישול תרם גם לבידוד ולהדרה של אזרחים פלסטינים מהחברה הישראלית וסימן אותם באופן תמידי כקבוצה בעלת זכויות פחותות, ללא זכות לתבוע גישה לאדמות ולנכסים שהיו במשפחותיהם במשך דורות.

שלושה חוקים עיקריים עומדים בליבת משטר הקרקעות הישראלי ומילאו תפקיד מרכזי בתהליך זה: חוק נכסי נפקדים (חוק העברת רכוש) משנת 1950; חוק רכישת מקרקעין משנת 1953, אשר נתן תוקף חוקי רטרואקטיבי להפקעת הקרקעות שהמדינה, יישובים יהודיים שהוקמו באותה עת והצבא הישראלי השתלטו עליהן באמצעות תקנות לשעת חירום לאחר העימות בשנים 1947-1949; וכן פקודת הקרקעות (רכישת קרקעות למטרות ציבוריות) הבריטית משנת 1943, אשר אפשרה לשר האוצר להפקיע קרקעות לכל מטרה ציבורית. החוקים, שנותרו בתוקפם, סייעו בהפקעה וברכישה של קרקעות ורכוש בבעלות פלסטינית, והותירו קרקעות ורכוש אלה בבעלות בעדית של מדינת ישראל והמוסדות הלאומיים היהודיים במהלך השנים. מאז סיפוח מזרח ירושלים בשנת 1967 נוצל כל משטר המקרקעין הישראלי במזרח ירושלים להפקעת קרקעות, בעיקר כאדמות מדינה. כמו כן, הרשויות הישראליות יצרו כלים משפטיים נוספים ותיקונים לחקיקה המשפיעים על זכויות המקרקעין והדיר של הפלסטינים במזרח ירושלים.

חוק נכסי נפקדים נתן למדינה שליטה בפועל על כל הרכוש השייך לפלסטינים שגורשו או ברחו מבתיהם, בין אם הפכו לפליטים מחוץ למדינה ובין אם לאו, ובין אם נעקרו מכפריהם ובתיהם והתיישבו במרבית המקרים בכפרים פלסטיניים סמוכים בתוך ישראל. פליטים אלה נחשבו "נפקדים" למרות שמעולם לא חצו גבול בינלאומי, ובמקרים רבים נשאו במרחק קילומטרים ספורים מבתיהם ומאדמותיהם.

האפרטהייד הישראלי נגד פלסטינים
מערכת אכזרית של דיכוי ופשע נגד האנושות
אמנסטי אינטרנשיונל

הרס הכפר הפלסטיני איקרית הסמוך לעכו, בצפון ישראל, הוא דוגמה מובהקת ליישום האכזרי של מדיניות זו. בשנת 1948 הורה הצבא הישראלי לכ-600 תושבי איקרית לעזוב את בתיהם "באופן זמני". הם מעולם לא הורשו לחזור. התושבים עתרו לבג"ץ כדי לממש את זכות השיבה, וניצחו. עם זאת, משרד הביטחון הישראלי סירב ליישם את ההחלטה, מחשש שהיא תיצור תקדים של חזרתם של פלסטינים אחרים שנאלצו לעזוב את כפריהם. כך, ב-1951, משרד הביטחון הרס את הכפר והותיר רק את הכנסייה ובית הקברות. הקהילה הפלסטינית של איקרית כוללת כיום כ-1,500 איש שגרים ברובם במרחק של 20 ק"מ, בישוב ראמה. הם ממשיכים להילחם על זכותם לחזור לבתיהם ולאדמותיהם באיקרית.

במקביל להפקעת קרקעות במישרין על ידי ממשלת ישראל, כל הנכסים שהיו בבעלות יהודית לפני 1948 במזרח ירושלים והוחזקו על ידי האפוטרופוס הירדני על רכוש האויב, הועברו לידי האפוטרופוס הכללי הישראלי על פי תיקון לחוק הסדרי משפט ומנהל משנת 1970. החוק אפשר לבעלים היהודיים המקוריים, או ליורשיהם החוקיים, לבקש מהאפוטרופוס הכללי להחזיר לידיהם נכסים כאמור. חוק זה חל רק על בעלי נכסים יהודים, ולא על פלסטינים שרכושם במערב ירושלים הוחרם לאחר 1948, וברור שמדובר בתוכנית פיצוי מפלה.

על פי אחת ההערכות, חוק נכסי נפקדים אפשר לישראל להפקיע מעל 10,000 חנויות, 25,000 מבנים וכמעט 60% מהקרקעות הפוריות השייכות לפלסטינים בישראל ובמזרח ירושלים.

בנוסף להקצאת הקרקעות הפלסטיניות המופקעות על ידי מדינת ישראל לקידום ההתיישבות היהודית בערים, ארגוני התיישבות יהודית כגון עטרת כהנים ואלעד הסתמכו על חוק נכסי נפקדים משנת 1950 וחוק הסדרי משפט ומנהל משנת 1970 כדי לנסח תוכנית משפטית להגשת תיקי פינוי נגד פלסטינים ולנשל אותם מנכסיהם, לאפשר למתנחלים יהודים להתיישב בעיקר בשכונות פלסטיניות, ולהרחיב עוד יותר את ההתיישבות היהודית. על פי הערכות משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים (OCHA), בשנת 2019 היו 199 משפחות פלסטיניות, הכוללות 877 נפשות, שעמדו בפני פינוי, בעיקר בעיר העתיקה ובשכונות שייח' ג'ראח וסילוואן. תפיסות קרקע ורכוש על ידי ארגוני מתנחלים מתבצעות בסיוע מוסדות המדינה, כולל האפוטרופוס הכללי, קרן קיימת לישראל והרשות השופטת.

ישראל משתמשת בחקיקת שעת חירום ובחקיקה צבאית, שבחלקה משקפת חוקים אזרחיים, כדי להחרים קרקעות פלסטיניות בשאר שטחי הגדה המערבית, ועד לנסיגתה החד-צדדית בשנת 2005, גם ברצועת עזה, על מנת לבסס ולשמור על שליטתה בשטח על ידי בנייה והרחבה של יישובים והתשתיות הקשורות אליהם, הקמת גנים לאומיים, אתרים ארכאולוגיים ושטחי אש צבאיים. בעשור הראשון לכיבוש הגדה המערבית ורצועת עזה, המשיכו הרשויות הישראליות בהפקעת קרקעות פלסטיניות בבעלות פרטית, בעיקר באמצעות צווי החרמה לצרכים צבאיים לכאורה, בנוסף לצווי הפקעה, צווי נכסי נפקדים וצווי צבאיים המכריזים על אזורים ספציפיים כ"שטח צבאי סגור". אמצעים אלו זכו ללגיטימציה של בית המשפט העליון של ישראל, שבסופו של דבר הפך את שאלת חוקיות ההתנחלויות לבלתי-שפיטה.

בנוסף לחוקים אלו, ישראל השתמשה ברישום סלקטיבי של זכויות הבעלות, בהקצאה מפלה של קרקעות פלסטיניות מופקעות להתיישבות יהודית ובמשטר מפלה של תכנון עירוני וייעוד קרקעות כדי לעקור פלסטינים מאדמתם ומנכסיהם. התוצאה היא עוני של האוכלוסייה הפלסטינית, הן בתוך ישראל והן בשטחים הכבושים, שנגרם בכוונה תחילה ממדיניות זו.

תהליך יישוב הבעלות על הקרקע, שראשיתו בימי המנדט הבריטי, לפני 1948, הפך לכלי נוסף לגירוש פלסטינים על פני כל התחומים הטריטוריאליים, ובסופו של דבר אפשר לשלטונות ישראל להעביר מיליוני דונמים של "אדמות מדינה" להתיישבות היהודית. שלטונות ישראל נקטו מדיניות זו באגרסיביות בעקבות החלטת בית המשפט העליון משנת 1979, שקבעה כי היישוב אלון מורה, הסמוך לעיר שכם בגדה המערבית, אינו חוקי משום שמטרתו אינה צבאית, ואילצה את השלטונות לצמצם באופן דרסטי את השימוש בצווי ההריסה.

במקביל הקימה ממשלת ישראל מנגנון מוסדי כדי להבטיח שההתנחלויות היהודיות יוכלו להשתמש בקרקעות שהופקעו. בישראל ובמזרח ירושלים, מנגנון זה אפשר העברת קרקעות מהמדינה לארגונים ומוסדות לאומיים יהודיים, שרבים מהם משרתים יהודים בלבד, בעוד שהבעלות החוקית על הקרקע נותרה על שם המדינה. ביתר השטחים הכבושים אימצה ממשלת ישראל מדיניות שאפשרה הקצאת קרקעות מדינה כמעט אך ורק למוסדות וארגונים ממלכתיים ישראלים, מדינתיים ופרטיים, לטובת מתנחלים יהודים ישראלים.

קרקעות מדינה בישראל משמשות במידה רבה לפיתוח עיירות ויישובים יהודיים; אזרחי ישראל הפלסטינים מנועים למעשה מחכירת קרקעות ב-80% מאדמות המדינה. גופים לאומיים יהודיים אינם משכירים קרקעות למי שאינם יהודים, ואינם מקבלים לא יהודים בפרויקטים של דיור ו/או בקהילות שהם מקימים על אדמות מדינה שפותחו במיוחד עבור עולים יהודים חדשים. כ-13% מאדמות המדינה בישראל, או מעל 2.5 מיליון דונם, נמצאות בבעלות ובניהול קרן קיימת לישראל לשימוש בלעדי של יהודים.

הקמתם וקידומם של יישובים ישראלים בשטחים הכבושים, שהינם בלתי-חוקיים על פי החוק הבינלאומי, ואכלוסם באזרחים ישראלים יהודים היא מדיניות ממשלת ישראל מאז 1967. עד כה הופקעו מהפלסטינים כ-38% מהקרקעות במזרח ירושלים, רובן בבעלות פרטית. הרשויות הישראליות השתמשו בהפקעות קרקע נרחבות אלה לבניית 13 יישובים יהודיים במקומות אסטרטגיים כדי להקיף את השכונות הפלסטיניות וכך לשבש את הרצף העירוני והגיאוגרפי של הפלסטינים ולפגוע בפיתוח שכונותיהם.

ביתר שטחי הגדה המערבית, בין 1967 ל-2009, ישראל הגדילה את שטחה הכולל של המדינה מכ-530,000 דונם לכ-1.4 מיליון דונם, רובם הגדול נמצא בשטח C, והקצתה כמעט מחצית ממנו לשימוש אזרחי. מתוך קרקעות המדינה שהוקצו, כ-99.76% (674,459 דונם) הוקצו באופן בלעדי לטובת ההתנחלויות הישראליות, על פי מידע שנמסר מצה"ל בשנת 2018 לעמותת "שלום עכשיו" הישראלית. כיום, ההתנחלויות הישראליות משתרעות על פני כמעט 10% מהגדה המערבית, ולמועצות האזוריות שלהן יש סמכות שיפוט על כ-63% משטחי C (או 40% מהגדה המערבית) שבהם מתגוררים רוב המתנחלים. בסוף 2020 היו 272 יישובים ומאחזים בגדה המערבית (לא כולל מזרח ירושלים), שבהם התגוררו למעלה מ-441,600 מתנחלים ישראלים. נכון ליולי 2021, 225,178 מתנחלים יהודים נוספים התגוררו במזרח ירושלים, שבה התגוררו באותה עת 358,800 פלסטינים.

יישובים ישראליים בגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים, נועדו לשמש למגורים קבועים או לפעילות כלכלית עבור ישראלים יהודים ונבנים אך ורק כדי לשרת את צורכיהם. הרשויות הישראליות מספקות סבסוד, תמריצי מס ושירותים ומשאבים בעלות נמוכה לעידוד ישראלים יהודים להתגורר במקומות אלה ולתמוך בכלכלת ההתנחלויות.

בעוד שישראל אינה מפקיעה עוד בתים וקרקעות מהפלסטינים בעזה, היא משתמשת בכוח קטלני שלא כדין כדי לשלוט ולהגביל את תנועת הפלסטינים ב"אזור החיץ" המפריד בין השטח לישראל ובאזור ימי מוגבל מול חופי עזה. על פי ארגוני זכויות אדם, "אזור החיץ" משתרע למרחק שבין 1500-300 מ' מהגדר ומשתרע על שטח כולל של כ-62 קמ"ר, או כ-17% משטחה הכולל של רצועת עזה. שטח זה מהווה מעל 35% מהשטחים החקלאיים ברצועת עזה. בתוך כך, האזור הימי המוגבל לגישה מכסה 85% ממימי הדיג של הרצועה.

אפליה בתכנון ובייעוד קרקעות

בשילוב עם מערכת הבעלות על קרקעות והקצאתן, מדיניות התכנון וייעוד הקרקעות מהווה כלי מרכזי במילוי מדיניות ישראל לביסוס שליטה יהודית תוך דחיקת הקהילות הפלסטיניות, הן בישראל והן בשטחים הכבושים. התכנון משמש כדי להרחיב את הנוכחות היהודית הישראלית במקומות אסטרטגיים; לבנות עיירות, ערים ויישובים יהודיים; להכשיל את ההתפשטות הגיאוגרפית של עיירות ומרכזים פלסטיניים; וכן להסדיר את השימוש בקרקע ואת הגישה הפלסטינית לקרקע על ידי ייעודה כשמורות טבע, אזורי תעשייה או אזורים צבאיים. תכנון כזה שימש, למשל, לתיחום יישובים פלסטיניים או למחיקת כפרים פלסטיניים שנהרסו לאחר 1948 על ידי קביעת ייעודם כאזורים צבאיים או כפארקים לאומיים.

בכל התחומים שבהם ישראל שולטת באופן מלא (בישראל, במזרח ירושלים ובשטחי C בגדה המערבית), תוכנית מתאר מקומית קובעת את המדיניות לשימוש בקרקע למטרות כגון מגורים, תעשייה ושטחים ירוקים, משמשת כבסיס החוקי למתן היתרי בנייה ומהווה את הכלי המרכזי שבאמצעותו מסדיר השלטון המרכזי את הפיתוח המקומי. בישראל ובמזרח ירושלים, רק רשות ממשלתית רשמית רשאית להכין תוכנית מתאר מקומית, על פי חוק התכנון והבנייה משנת 1965. עם זאת, מתכנני המדינה אינם מספקים תוכניות מתאימות ליישובים פלסטיניים המתחשבות בצרכי התושבים.

בדומה לכך, בשטחי C של הגדה המערבית, מערכת התכנון של המנהל האזרחי הישראלי אינה מאפשרת לפלסטינים כל ייצוג או השתתפות משמעותית, וכתוצאה מכך אינה מתחשבת בצרכי האוכלוסייה הפלסטינית, ומעדיפה באופן עקבי את האינטרסים של מתנחלים ישראלים. במקביל, המנהל האזרחי הישראלי משתמש בפרשנות סלקטיבית של החוק הירדני כדי לעמוד על כך שהתכנון חייב להתאים לתוכניות המנדט הבריטי המיושנות, ובאורח קבע דוחה בקשות להיתרי בנייה על בסיס זה.

צעדים מפלים אלה מובילים לבנייה בלתי-מוסדרת ולהריסת בניינים, הן בישראל והן בשטחים הכבושים.

התוצאה היא היעדר מוחלט של פיתוח חדש בקרב הפלסטינים. מאז 1948 הקימה המדינה מעל 700 יישובים ליהודים בלבד בישראל, ומנגד לא הקימה אף יישוב חדש לפלסטינים, למעט עיירות הבדואים שתוכננו על ידי המדינה בנגב, המיועדות לעיור כפוי של הבדואים.

על פי הערכה של מרכז מוסאוו, ארגון לא ממשלתי, בשנת 2019 נבנו על ידי פלסטינים אזרחי ישראל כ-50,000 מבנים ללא היתר בנייה. על פי חוק התכנון והבנייה משנת 1965, ניתן "להרוס, לפרק או להסיר" כל מבנה או פיתוח שחסר היתר בנייה מהרשויות הישראליות הרלוונטיות, ובעליו יחויב בעלות ההריסה וכן בקנס ו/או במאסר. בין השנים 2012-2014 הוצאו 97% מצווי ההריסה המנהליים במגזר המכונה על ידי הרשויות הישראליות "המגזר הערבי", הכולל בעיקר את אזרחי ישראל הפלסטינים, אך גם את המיעוט הדרוזי הקטן בהרבה.

הנגב הוא דוגמה מרכזית לאופן שבו מדיניות התכנון והבנייה המפלה של ישראל נועדה למקסם את הגישה לקרקע ולמשאבים עבור הישראלים היהודים על חשבון זכויות הקרקע והדיור של הפלסטינים. במקום להקצות את הכפרים הבדואים בנגב לשימוש מגורים, מאז שנות ה-70 של המאה ה-20, הרשויות הישראליות מקצות את הכפרים והקרקעות סביבם לשימוש צבאי, תעשייתי או ציבורי. במהלך השנים הכירה ישראל ב-11 כפרים אלה, אך 35 כפרים נותרו "בלתי-מוכרים", עם תושבים הנחשבים כמעורבים ב"פלישה לקרקע" ואינם יכולים להגיש בקשה להיתר בנייה כדי להפוך את בתיהם הקיימים או החדשים לחוקיים. התוצאה היא הריסה חוזרת ונשנית של בניינים המשמשים קהילות שלמות. לעומתם, בתי המשפט בישראל העניקו היתר

רטרואקטיבי ליישובים יהודיים שנבנו ללא תוכניות מתאר והיתרי בנייה באותו אזור. היעדר מעמד רשמי פירושו גם כי הרשויות הישראליות אינן מספקות לכפרים אלה תשתיות או שירותים חיוניים כגון שירותי בריאות או חינוך, ולתושבים אין ייצוג בגופים הממשלתיים המקומיים השונים מכיוון שאינם יכולים להירשם או להשתתף בבחירות מוניציפליות.

באופן דומה, לסירוב המכוון לאשר תוכניות מתאר לשכונות פלסטיניות במזרח ירושלים יש השפעה הרסנית על הקהילות הפלסטיניות, המעכבת את פיתוחן, כולל בניית שטחים ציבוריים, בתי ספר ואזורים מסחריים המספקים הזדמנויות תעסוקה. הפלסטינים מתגוררים באזורים לא מפותחים וצפופים במזרח ירושלים; הם מתמודדים עם מחסור חריף בדיר, ובתוך כך, שכונות שלמות חשופות לסכנת הריסה בגין בנייה ללא היתר.

הפלסטינים מהווים 60% מהאוכלוסייה במזרח ירושלים כיום, אך רק 15% מהקרקעות מיועדות על ידי רשויות התכנון הישראליות למגורי פלסטינים, כאשר 2.6% מהקרקעות מיועדות למבני ציבור. על פי נתוני "שלום עכשיו", משנת 1991 ועד שנת 2018, רק 16.5% מהבקשות להיתרי בנייה שאושרו בירושלים היו של פלסטינים במזרח ירושלים, לעומת 37.8% מהבקשות שאושרו עבור התנחלויות יהודיות במזרח ירושלים. יתר הבקשות שאושרו היו עבור בנייה במערב ירושלים.

בשטחי C בגדה המערבית, משמעותה של האפליה העמוקה במערכת התכנון והקצאת הקרקעות היא שבפועל, לפלסטינים מותר לבנות רק על כ-0.5% (כ-1,800 דונם) משטחי C. מרבית שטחים מותרים אלה כבר בנויים. בתוך כך, הרשויות הישראליות הקצו 70% מהקרקעות בשטחי C להתנחלויות. ביולי 2019 הבטיח הקבינט המדיני-ביטחוני הישראלי להעניק היתרי בנייה ל-715 יחידות דיר לפלסטינים. מנגד הבטיח הקבינט מתן היתרי בנייה ל-6,000 יחידות דיר עבור מתנחלים יהודים. עד סוף יוני 2020 ניתן היתר בנייה אחד בלבד לפלסטינים. לעומת זאת, ניתנו 1,094 היתרי בנייה להתנחלויות יהודיות בין יולי 2019 למרץ 2020.

דיכוי הפיתוח האנושי של הפלסטינים

עשרות שנים של יחס בלתי-שוויוני במתכוון כלפי הפלסטינים בכל התחומים שבשליטת ישראל הותירו את הפלסטינים מוחלשים וסובלים מפער חברתי-כלכלי רחב ושיטתי, שכן הם אינם זוכים לגישה הוגנת למשאבים טבעיים ופיננסיים ולהזדמנויות פרנסה, בריאות וחינוך. יחס מפלה והקצאת משאבים על ידי הרשויות הישראליות לטובת אזרחי ישראל היהודים בישראל והמתנחלים הישראלים בשטחים הכבושים מחמירים את אי-השוויון בשטח.

ברחבי ישראל והשטחים הכבושים, מיליוני פלסטינים מתגוררים באזורים מיושבים בצפיפות שעל פי רוב סובלים מחוסר בפיתוח ובשירותים חיוניים כגון איסוף אשפה, חשמל, תחבורה ציבורית ותשתיות מים ותברואה. בשטחים שבשליטה ישראלית מלאה כמו הנגב, מזרח ירושלים ושטחי C בגדה המערבית, שלילת שירותים חיוניים מקושרת מטבעה למדיניות תכנון מפלה ונועדה ליצור תנאי חיים בלתי-נסבלים כדי לאלץ את הפלסטינים לעזוב את בתיהם וכך לאפשר את הרחבת ההתנחלויות היהודית. בנוסף, מדיניות ישראלית של הדרה, הפרדה ומגבלות תנועה מחמירות בכל רחבי הגדה המערבית ורצועת עזה פירושה שהפלסטינים מתמודדים עם קשיים בגישה לטיפול רפואי, כולל טיפולים מצילי חיים, וחינוך, למרות שעל פי החוק הבינלאומי ישראלי אחרית לספק שירותים כאלה לא רק לאוכלוסייה שלה אלא גם לפלסטינים החיים תחת כיבוש הצבאי. כאשר הפלסטינים מצליחים לגשת לשירותים אלה, השירותים שהם מקבלים נחותים באופן כללי מאלה המסופקים לאזרחי ישראל היהודים. מדיניות זו פוגעת קשות בזכויות חברתיות-כלכליות של הפלסטינים ומונעת מהם לממש את הפוטנציאל האנושי הטמון בהם.

הפלסטינים המתגוררים בישראל ובשטחים הכבושים נמצאים בעמדת נחיתות חד-משמעית בכל מדדי הרווחה הזמינים. הם חווים שיעור עוני גבוהים יותר ורמות נמוכות יותר של השתתפות בכוח העבודה והישגים לימודיים ובריאותיים מאשר ישראלים יהודים, כולל מתנחלים המתגוררים בגדה המערבית הכבושה. חוסר הגנתם ממגוון רחב של זכויות כלכליות וחברתיות הוא תוצאה ישירה לא רק של הפרדתם מישראלים יהודים אלא גם זה מזה, באמצעות הגבלות תנועה מחמירות והכפפת הפיתוח האנושי הפלסטיני לאינטרסים החברתיים-כלכליים של ישראלים יהודים. ישראל שומרת על שליטה יהודית בכלכלה הפלסטינית באמצעות הדרה והזנחה מכוונת של הקהילות הפלסטיניות בתוך ישראל ויצירת משטר של תלות כלכלית בשטחים הכבושים בהקשר של הכיבוש הצבאי הממושך.

הפערים החברתיים-כלכליים בין אזרחי ישראל הפלסטינים ליהודים הם תוצאה של מדיניות מפלה שנקטה לאורך עשרות שנים. מבחינה היסטורית, ישראל מנעה מאזרחיה הפלסטינים גישה לפרנסה תחת שלטונה הצבאי בן 18 השנים והשתמשה בהם, בתקופות שונות, ככוח עבודה זול על מנת לשמור על האינטרסים של הרוב היהודי. מלבד הפקעת קרקעות אכזרית, מדיניות מפלה בתחומים נוספים הובילה לקיפוח חברתי וכלכלי של הפלסטינים: אי-הכללת יישובים פלסטיניים באזורי עדיפות לאומית לפיתוח, אפליה בהקצאת קרקעות ומים לחקלאות ובתוכניות מתאר, וכן בהיעדר יישום של פרויקטים גדולים לפיתוח תשתיות ביישובים הפלסטיניים.

בהיעדר תוכניות מתאר רשמיות לחלוקת קרקעות, הקהילות הפלסטיניות אינן יכולות ליעד קרקעות למגורים ולשימוש תעשייתי או להקים את התשתיות הדרושות לפיתוח כלכלי. כיום, רק 2% מאזורי התעשייה בישראל, המייצרים הכנסה משמעותית ממסים, נמצאים בתוך יישובים פלסטיניים, הסובלים מקישויות לקויה לאזורים אחרים בישראל בתחבורה ציבורית או בכבישים ראשיים. כתוצאה מכך, הקהילות הפלסטיניות בישראל חסרות את התשתיות הנדרשות לפיתוח כלכלי, דבר שמאלץ את חברי

הקהילה לחפש תעסוקה במגזר היהודי, שבו הם מתמודדים עם אפליה ממוסדת כאשר הם מתחרים על משרות, בין היתר עקב היותם פטורים משירות צבאי.

הם גם חווים אפליה בהקצאת משאבים ציבוריים, שרובם מוקדשים ליישובים יהודיים. לדוגמה, רשויות מקומיות פלסטיניות בישראל גובות פחות הכנסות ממסים, בעיקר בגלל השוני בהכנסות שמקורן אינו בארנונה, כתוצאה ממדיניות ישראלית מפלה. כמו כן, הרשויות המקומיות הפלסטיניות זוכות לסבסוד נמוך יותר עבור הוצאות ספציפיות כגון שירותי חינוך, רווחה, בריאות ותרבות. על פי סקר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בישראל משנת 2018, ההוצאה הציבורית החודשית על חינוך ותרבות במגזר היהודי הייתה כמעט פי שלושה מאשר במגזר הערבי (הפלסטיני בעיקרו).

בשטחים הכבושים, מדיניות הפיצול הטריטוריאלי וההפרדה הגזעית של ישראל על רקע הכיבוש הצבאי הממושך השפיעו באופן הרסני על ביצועי הכלכלה הפלסטינית, והותירו אותה מנותקת, חלשה וכפופה ליעדים הגיאוגרפיים של ישראל, והיא אינה מסוגלת להניע פיתוח בר קיימא ושיווני עבור האוכלוסייה הפלסטינית. בעוד שהמצב בשטחים הכבושים השתפר במהלך העשורים האחרונים בכל הנוגע לזכויות חברתיות מסוימות, כולל תמותת יולדות, רמות האוריינות והחינוך ושיעורי ההתחסנות, באופן כללי, רמת החיים מדשדשת או מידרדרת, ויכולתם לגשת לשירותי בריאות, תעסוקה, חינוך ודיור נפגעת במידה רבה.

פרוטוקול פריז שנחתם בשנת 1994 בין ישראל לבין הארגון לשחרור פלסטין (אש"ף) ביסס את התלות של הכלכלה הפלסטינית בישראל באמצעות איחוד מכסים שאינו מותר מקום למדיניות כלכלית פלסטינית עצמאית, וכובל את השטחים הכבושים למדיניות הסחר, מבנה התעריפים ושיעור המע"מ של מדינת ישראל. מאז 1999, התוצר המקומי הגולמי (GDP) הפלסטיני בשטחים הכבושים נותר למעשה בקיפאון. הכלכלה הפלסטינית סובלת ממגבלות רבות שמטילה ישראל על הסחר, הפוגעות בייצוא ובייבוא סחורות. כמעט כל הייבוא והייצוא הפלסטיני עובר בנמלים ובנקודות מעבר בשליטת ישראל, שבהם עיכובים ואמצעי ביטחון מגדילים את העלויות ב-538 דולר למשלוח במוצע, וכתוצאה מכך נוצר גירעון מסחרי משמעותי ומתמשך.

בנוסף, בשנת 2007 הטילה ישראל מדיניות "שימוש כפול" המגבילה את כניסתה של כל סחורה שהיא רואה כבעלת פוטנציאל לשימוש צבאי, וכן לשימוש אזרחי, לרבות כימיקלים וטכנולוגיה. רשימת 117 הפריטים האסורים מעורפלת, כולל קטגוריות כגון "ציוד תקשורת, ציוד תמיכה בתקשורת או ציוד עם פונקציות תקשורת" שיכולות לכלול פריטים שנמצאים בשימוש יומיומי, כגון מכשירי חשמל ביתיים וציוד רפואי. מדיניות זו חלה רק על יבואנים פלסטינים בגדה המערבית וברצועת עזה, לא על אזרחי ישראל ואף לא על מתנחלים ישראלים בשטחים הכבושים. ככלל, השפעתה של מדיניות זו היא הרסנית לכלכלה, במיוחד על ענפי החקלאות, טכנולוגיית מידע ותקשורת והייצור, והיו לה השפעות הרת אסון ברצועת עזה בפרט.

בינתיים, על ידי הפרדה פיזית בין מזרח ירושלים לשאר הגדה המערבית, לאחר פרוץ האינתיפאדה השנייה פגעו הרשויות הישראליות בגישתם של הפלסטינים למקורות פרנסה וצמצמו במידה ניכרת את תפקידה של העיר כמרכז המסחרי הראשי של הגדה המערבית. על פי ועידת האו"ם למסחר ופיתוח (UNCTAD), בין השנים 2013-1993, הכלכלה הפלסטינית במזרח ירושלים התכווצה בכ-50%, בעוד שגדר/חומת ההפרדה גרמה להפסדים ישירים בסך של יותר ממיליארד דולר ארה"ב לפלסטינים במזרח ירושלים ב-10 השנים הראשונות שעברו מתחילת בנייתה. ביתר שטחי הגדה המערבית, על פי הלשכה הפלסטינית המרכזית לסטטיסטיקה, הגבלות תנועה שהוטלו על ידי ישראל גורמות לפלסטינים להפסד של 60 מיליון שעות עבודה בשנה (שווה ערך ל-274 מיליון דולר).

המצור והתקיפות הצבאיות החוזרות ונשנות של ישראל גבו מחיר כבד מהתשתיות החיוניות ברצועת עזה וחיבלו עוד יותר במערכת הבריאות ובכלכלה שלה, והותירו את האזור במצב של משבר הומניטרי תמידי. אכן, הענישה הקולקטיבית של האוכלוסייה האזרחית ברצועת עזה, שרוב תושביה הם ילדים, יצרה תנאים הפוגעים בחיי אדם עקב מחסור בדיור, במים ראויים לשתייה ובחשמל, כמו גם היעדר גישה לתרופות חיוניות ולטיפול רפואי, למזון, לציוד חינוכי ולחומרי בניין.

על פי UNCTAD, בין 2007 ל-2018, עקב המצור הישראלי, חלקה של עזה בכלכלה הפלסטינית ירד מ-31% ל-18%. כתוצאה מכך, יותר ממיליון בני אדם נדחקו אל מתחת לקו העוני, ושיעור העוני גדל מ-40% ב-2007 ל-56% ב-2017. כך נבנתה תלות של יותר מ-80% מהאוכלוסייה בסיוע בינלאומי.

קריסת כלכלתה של רצועת עזה, שנגרמה על ידי המצור, הוחרפה על ידי ארבע מתקפות צבאיות ישראליות ב-13 השנים האחרונות, שגרמו להרס עצום של רכוש אזרחי ותשתיות חיוניות כולל מתקני חשמל, מים, ביוב ותברואה בנוסף להרג של לפחות 2,700 אזרחים פלסטינים ופציעתם ועקירתם של עשרות אלפי אחרים. בתקופה זו ירו קבוצות פלסטיניות ממושגות אלפי רקטות ללא הבחנה לעבר ערים ועיירות בישראל, וגרמו למותם או לפציעתם של עשרות אזרחים. בשנת 2019 העריכה UNCTAD את עלות שלושת המבצעים הצבאיים הישראליים ברצועת עזה בין 2008 ל-2014 בסכום העולה לפחות פי שלושה על התמ"ג של הרצועה.

להגבלות תנועה מחמירות יש השפעה מזיקה במיוחד על ענף החקלאות. לפני 1967, מגזר החקלאות העסיק כרבע מכוון העבודה בגדה המערבית ותרם כשליש מהתמ"ג ומהייצוא שלה. בעקבות הכיבוש גזלו שלטונות ישראל מהפלסטינים ומהכלכלה שלהם 63% מאדמות המרעה הפוריות והטובות ביותר הממוקמות בשטח C על ידי בניית התנחלויות ובניית גדר/חומת ההפרדה, כמו גם הטלת מגבלות חמורות על תנועת הפלסטינים ויכולתם לגשת לאדמתם.

גדר/חומת ההפרדה בודדה יותר מ-10% משטחי הגדה המערבית. היא משפיעה ישירות על 219 יישובים פלסטיניים ומונעת מכ-80% מהחקלאים הפלסטינים שיש להם קרקע ב"אזור התפר" שבין גדר/חומת ההפרדה לבין הקו הירוק גישה לקרקע. חקלאים

המעוניינים לגשת לשטח החקלאי שלהם ב"אזור התפר" נדרשים לקבל היתרים צבאיים, שאותם עליהם לחדש שוב ושוב. למי שמצליח להשיג היתרים, הגישה מותרת רק ברגל, דרך השערים החקלאיים הספציפיים המופיעים בהיתרים.

בנוסף, אזור החיץ והאזור הימי המוגבל בגישה שאוכפת ישראל גורמים לכך שמעל 35% מהשטחים החקלאיים בעזה ו-85% משטחי הדיג לאורך חופי עזה הינם מחוץ לתחום עבור הפלסטינים. לפי הערכות, 178,000 איש, כולל 113,000 חקלאים, אינם יכולים יותר לגשת לשטחים החקלאיים ב"אזור החיץ". מאז 2014, צה"ל מרסס קוטלי עשבים על פני גידולים פלסטינים לאורך הגדר בין עזה לישראל, פעילות הגורמת לאובדן פרנסת החקלאים בעזה, עם השלכות בריאותיות מרחיקות לכת. על אף שישראל טוענת כי הריסוס נועד "לאפשר פעילות ביטחונית מיטבית ורציפה", היא לא סיפקה ראיות התומכות בטענה זו.

מאז גילוי הנפט והגז מול חופי רצועת עזה, ישראל שינתה שוב ושוב את התייחסותה של החוף הימי של הרצועה, ולעיתים צמצמה אותו ל-3 מיילים ימיים בלבד. היעדר גישה מספקת לשטחי הדיג משפיע על כ-65,000 תושבי רצועת עזה, וגם לעוני בקרב כמעט 90% מהדייגים. בנוסף, חיל הים הישראלי משתמש בכוח קטלני נגד דייגים עזתיים הפועלים מול החוף, וכן מטביע ותופס את סירותיהם.

בנוסף למניעת הגישה של הפלסטינים לפרנסתם באמצעות הגבלות תנועה מחמירות, הרשויות הישראליות הפקיעו באופן שיטתי ובלתי-חוקי את משאבי הטבע של הפלסטינים לטובת כלכלתם של אזרחיהם בישראל ובהתנחלויות, תוך הפרה של החוק הבינלאומי. ניצול משאבי הטבע הפלסטיניים: קרקע חקלאית פורייה, מים, נפט, גז, אבן ומינרלים ביים המלח, שולל מהפלסטינים גישה שווה או הזדמנות לנהל, לפתח ולהפיק תועלת ממשאביהם. הדבר פוגע קשות בגישתם לפרנסה ולזכויות חברתיות-כלכליות, כגון הזכות לתזונה ולרמת חיים נאותה.

שליטתה של ישראל במשאבי מים ובתשתיות הקשורות למים בשטחים הכבושים מביאה לאי-שוויון בולט בין הפלסטינים למתיישבים היהודים. הרשויות הישראליות מגבילות את הגישה של הפלסטינים למים בגדה המערבית באמצעות צוים צבאיים, המונעים מהם לבנות כל התקנת מים חדשה מבלי לקבל קודם היתר מהצבא הישראלי. הם אינם מסוגלים לקדוח בארות חדשות, להתקין משאבות או להעמיק בארות קיימות, ונמנעת מהם גישה לנהר הירדן ולמעיינות מים מתוקים. ישראל אף שולטת באיסוף מי הגשמים ברוב שטחי הגדה המערבית, והצבא הישראלי הורס לעיתים קרובות מיכלים לאיסוף מי גשמים הנמצאים בבעלות קהילות פלסטיניות. בינתיים, ברצועת עזה, אקוויפר החוף התרוקן עקב מיצוי יתר ע"י ישראל וזוהם ע"י חדירת ביוב ומי ים, וכתוצאה מכך יותר מ-95% ממימיו אינם ראויים לשתיה.

כתוצאה ממדיניות זו, צריכת המים הפלסטינית הממוצעת של מים בשטחים הכבושים היא כ-70 ליטר ליום לאדם, כאשר כ-420,000 איש בגדה המערבית צורכים 50 ליטר ליום לאדם, פחות מרבע מהצריכה הישראלית הממוצעת, כ-300 ליטר לאדם. עבור מתנחלים ישראלים המתגוררים בהתנחלויות, צריכת המים היומית הממוצעת היא 369 ליטר, בערך פי שישה מהכמות שצורכים הפלסטינים. על פי האו"ם, 90% ממשקי הבית בעזה, שכבר מוגדרים כעניים, נאלצים לקנות מים ממפעלי התפלה או שיהור, שעלותם בין פי 10 ל-30 ממים מותפלים.

ממשלת ישראל נוקטת אפליה בחלוקת כספים למערכת הבריאות המשרתים את אזרחי ישראל הפלסטינים, אף על פי שבריאותם גרועה מזו של אזרחי ישראל היהודים, והיא אינה מעניקה כל שירותי בריאות לבדואים פלסטינים המתגוררים בכפרים בלתי-מוכרים בנגב, ומאלצת אותם לנסוע למרחקים ארוכים כדי לפנות לקבלת טיפול רפואי. הדבר בא לידי ביטוי בפקרי בריאות משמעותיים בין האוכלוסייה היהודית והערבית (בעיקר הפלסטינית), כאשר האחרונה מקבלת ציון גרוע יותר בכל התחומים. לדוגמה, בשנת 2019, שיעור תמותת התינוקות בקרב אזרחי ישראל הערבים (5.4 לכל 1,000 לידות) היה גבוה יותר מפי שניים מאשר בקרב ישראלים יהודים (2.4).

בגדה המערבית וברצועת עזה, הכיבוש הצבאי בן מחצית המאה של ישראל אינו משפיע רק על רמת החיים של הפלסטינים אלא גם על יכולתם לגשת לטיפולים הכרחיים, ובפרט לטיפולים ייעודיים למצבים רפואיים חמורים הקיימים במקרים רבים רק במזרח ירושלים, בישראל או בחו"ל. הפונים לקבלת טיפול רפואי בירושלים נדרשים להיתר צבאי ישראלי מטעמים הומניטריים. היתרים כאלה קשים להשגה ולעיתים קרובות מונפקים באיחור או נדחים. למשטר ההיתרים השפעה הרסנית במיוחד על בריאות הפלסטינים ברצועת עזה, שבה המצור הישראלי, בשילוב עם משבר אנרגיה כרוני, פגע בזמינות ובאיכות שירותי הבריאות והותיר את המערכת על סף התמוטטות.

מלבד כל זאת, ישראל מפלה לרעה תלמידים פלסטינים בישראל ובמזרח ירושלים, הממומנים בסכומים נמוכים יותר ממקביליהם היהודים בכל רמות החינוך. בניית התקציב לשנת 2016 של משרד החינוך הישראלי, שבוצע ע"י מרכז מוסאוה, נמצא כי המימון שקיבלו תלמידים ערבים (בעיקר פלסטינים) מרקע מוחלש היה נמוך ב-30% לכל שעת למידה בחינוך היסודי, 50% בחטיבות הביניים ו-75% בחינוך העל-יסודי, לעומת תלמידים יהודים מרקע סוציו-אקונומי דומה.

מערכת של אפרטהייד

ישראל יצרה ומתחזקת משטר ממוסד של דיכוי ושליטה שיטתיים בפלסטינים, הנאכף ברחבי ישראל ובשטחים הכבושים בעזרת אכיפת חוקים, מדיניות ונוהגים מפלים, וכאשר בוחנים אמצעים אלו בכללותם, עולה כי ישראל שולטת למעשה בכל היבט של חיי הפלסטינים ופוגעת בזכויות האדם שלהם כעניין שבשגרה.

מערכת זו נבנתה ותוחזקה במשך עשרות שנים על ידי ממשלות ישראל לדורותיהן על פני כל השטחים שבהם שלטו, ללא תלות במפלגה הפוליטית שהייתה בשלטון באותה עת. ישראל הכפיפה קבוצות שונות של פלסטינים לקבוצות שונות של חוקים, מדיניות ומנהגים מפלים ומדירים בתקופות שונות, בתגובה לשטחים שכבשה בתחילה ב-1948 ולאחר מכן ב-1967, כשסיפחה את מזרח ירושלים וכבשה את יתר שטחי הגדה המערבית ורצועת עזה. לאורך עשורים רבים, שיקולים דמוגרפיים וגיאופוליטיים ישראלים עיצבו בדרכים שונות את המדיניות כלפי הפלסטינים בכל אחת מטריטוריות אלה.

למרות שהאפרטהייד של ישראל בא לידי ביטוי בדרכים שונות באזורים השונים שבשליטתה בפועל, מטרתה של מערכת זו היא שליטה ודיכוי תמידיים של הפלסטינים לטובת ישראלים יהודים, אשר זוכים לזכויות יתר על פי החוק האזרחי הישראלי ללא תלות במקום מגוריהם. מערכת זו נועדה לשמור על רוב יהודי מכריע הזכאי לגישה ולהנאה מהכמות המרבית של טריטוריה ומקרקעין שנרכשו או נשלטו לטובת ישראלים יהודים תוך הגבלת זכויות הפלסטינים לערער על נישול זה. המערכת יושמה בכל מקום שבו נהנתה ישראל משליטה בשטחים ובקרקעות או במימוש זכויותיהם של הפלסטינים. היא ממומשת בחוק, במדיניות ובנוהגים, ובאה לידי ביטוי בשיח של המדינה מיום הקמתה ועד היום.

בעוד שחוקים ומדיניות מגדירים את מדינת ישראל כמדינה דמוקרטית, המשטר בישראל והשטחים הכבושים בנוי ומתוחזק מבחינה מבנית כדי להטיב עם ישראלים יהודים. עבור התושבים הלא יהודים בישראל ובשטחים הכבושים, שרובם המכריע מזדהים ומזוהים כפלסטינים, המערכת ממשיכה להוות אמצעי אפליה ממוסדת והדרה שמטרתו לנשל את הפלסטינים ולמנוע מהם לערער על מערכת דיכוי זו.

בעוד שהחוק הבינלאומי חל באופן שונה על המצבים בישראל ובשטחים הכבושים, עובדה זו אינה מצדיקה אפליה אסורה נגד פלסטינים באף אחד מהשטחים שבשליטת ישראל. יחסה של ישראל לפלסטינים בתוך ישראל כפוף לדיני זכויות האדם הבינלאומיים, מלבד כאשר הוא כפוף למשפט ההומניטרי הבינלאומי. בשטחים הכבושים, התנהלותה של ישראל מחויבת הן לכללי המשפט ההומניטרי הבינלאומי הרלוונטיים לכיבוש הצבאי (דיני הכיבוש) והן לחובותיה על פי דיני זכויות האדם הבינלאומיים. חוק הכיבוש מאפשר, ובמקרים מסוימים מחייב, יחס שונה לאזרחים של כוח כובש לבין אוכלוסיית השטח הכבוש. עם זאת, הוא אינו מאפשר לכוח הכובש לעשות זאת כאשר הכוונה היא להקים או לקיים משטר של שליטה ודיכוי שיטתיים על בסיס גזע.

השפעת עקירתם הכפויה של רוב הפלסטינים מאדמתם ורכושם ב-1948-1949 ולאחר מכן בשנת 1967; גירוש, טרנספר והגבלות שרירותיות על חופש התנועה; שלילת הלאומיות וזכות השיבה, נישול מפלה על בסיס גזע מאדמותיהם ורכושם; ואפליה בהקצאת משאבים לאומיים (כולל קרקעות, דיור ומים) ובגישה אליהם, אינה מסתכמת רק בהפרעה ליכולתם של הפלסטינים ליהנות מזכויותיהם בהווה, לרבות גישה לפרנסה, לתעסוקה, לשרותי רפואה, לביטחון תזונתי, למים ולתברואה, וכן להזדמנויות חינוכיות, אלא גם מבטיחה שהפלסטינים לא יוכלו, כיחידים או כקהילות, ליהנות ממעמד שווה לזה של היהודים בישראל, בשטחים הפלסטיניים הכבושים ובמצבים אחרים שבהם ישראל מפעילה שליטה על זכויותיהם של הפלסטינים, ובעיקר על זכות השיבה.

האפליה הגזעית וההפרדה של הפלסטינים היא תוצאה של מדיניות ממשלתית מכוונת. ההפרות התמידיות של זכויות הפלסטינים אינן חזרה מקרית על עבירות, אלא חלק ממשטר ממוסד של דיכוי ושליטה שיטתיים.

פשעים נגד האנושות

בתהליך ההקמה והתחזוקה של מערכת השליטה והדיכוי של הפלסטינים, ישראל ואנשים הפועלים מטעמה ביצעו וממשיכים בביצוע שיטתי של מעשים בלתי-אנושיים ובלתי-הומניים, שהם מעשים אסורים לפי אמנת האפרטהייד ואמנת רומא, בהתאמה.

אמנסטי אינטרנשיונל בחנה באופן ספציפי את המעשים הבלתי-אנושיים או בלתי-הומניים של העברת אוכלוסין כפויה (טרנספר), מעצר מנהלי ועינויים, הרג בלתי-חוקי ופציעות חמורות ושליטת חירויות בסיסיות או רדיפה שבוצעו נגד האוכלוסייה הפלסטינית בישראל ובשטחים הכבושים, המזוהות עם מערכת החוקים, המדיניות והנוהגים המפלים המתוארים לעיל ומשמשות לאכיפתם. הארגון מסיק כי דפוסי המעשים האסורים שמבצעת ישראל הן בשטחי ישראל והן בשטחים הפלסטיניים הכבושים הם חלק ממתקפה נרחבת ושיטתית המכוונת נגד האוכלוסייה הפלסטינית, וכי המעשים הבלתי-אנושיים או הבלתי-הומניים שבוצעו במסגרת מתקפה זו בוצעו מתוך כוונה לשמר מערכת זו ומגיעים לכדי אפרטהייד, שהוא פשע נגד האנושות, הן על פי אמנת האפרטהייד והן על פי אמנת רומא.

העברת אוכלוסין כפויה

ישראל מיישמת מגוון רחב של חוקים ומדיניות כדי לתחום את הפלסטינים בישראל ואת הפלסטינים בשטחים הכבושים או לאלצם לעזוב את הטריטוריה. בנגב, במזרח ירושלים ובשטחי C בגדה המערבית, הנמצאים בשליטה ישראלית מלאה, רשויות

ישראליות אוכפות משטרי תכנון ובנייה דומים כנגד האוכלוסייה הפלסטינית, אשר מביאים, בעילה של היעדר היתרי בנייה, לדפוסים נרחבים ודומים של הריסות בתים ורכוש, לרבות מבנים המקושרים ישירות ליכולתם של הפלסטינים להתפרנס. הרשויות מונעות מהקהילות באזורים אלה שירותים חיוניים, ובשטחים הכבושים אינם נוקטים כל פעולה נגד התקפות אלימות של מתנחלים ישראלים. השילוב בין מדיניות ונוהגים אלו יוצר סביבה עוינת שמטרתה לאלץ את הפלסטינים לנטוש את בתיהם.

הפלסטינים נקלעים למצב של "מלכוד 22". ישראל דורשת מהם לקבל היתר כדי לבנות או אפילו להקים מבנה כגון אוהל, אך לעיתים נדירות מעניקה להם היתר. כתוצאה מכך, כדי לספק מחסה או במטרה לפתח את קהילותיהם, הפלסטינים בונים ללא היתר. לאחר מכן מגיעים הכוחות הישראליים והורסים את המבנים משום שנבנו ללא היתר. לעומת זאת, הרשויות הישראליות מאפשרות ביצוע תיקונים ללא בקרה בתוכניות לקידום הפיתוח במקומות שבהם הן מקימות ערים יהודיות בישראל או התנחלויות ישראליות בשטחים הכבושים.

מאז 1948 הרסה ישראל עשרות אלפי בתים ונכסים אחרים של פלסטינים בכל האזורים שבשליטתה. בזאת נכלל הרס של מעל 500 כפרים פלסטינים בטריטוריה שהפכה למדינת ישראל בעקבות מלחמת 1948. הנפגעים מכך נמנים על הקהילות העניות והמוחלשות ביותר בחברה הישראלית והפלסטינית, רבים מהם פליטים או עקורים בארצם, הנאלצים להסתמך על בני משפחתם וגורמים הומניטריים למחסה ולפרנסה.

בדומה לכך, שלילת מעמד תושבות הקבע של אלפי פלסטינים במזרח ירושלים מהווה למעשה העברת אוכלוסין כפויה.

בנוסף, ישראל הרסה במכוון בתים של אזרחים שנעקרו מבתיהם במהלך מבצעים צבאיים, והפכה עשרות אלפי פלסטינים לחסרי בית ועקורים. הראיות מצביעות על כך שרוב ההרס לא היה ניתן להצדקה בצורך צבאי ונעשה בניגוד לחוק ההומניטרי הבינלאומי. בהקשר של מערכת הדיכוי והשליטה, הפרות אלה של החוק ההומניטרי הבינלאומי תורמות לשמירה על מערכת האפרטהייד.

המדיניות, התקנות והנוהגים המפלים של מדינת ישראל נגד הפלסטינים בישראל ובשטחים כללו את הפשע נגד האנושות של גירוש או העברה כפויה, הן על פי אמנת רומא והן על פי אמנת האפרטהייד.

מעצר מנהלי, עינויים וצורות אחרות של יחס בלתי-הולם

מאז כיבוש הגדה המערבית ורצועת עזה ב-1967, הרשויות הישראליות עשו וממשיכות לעשות שימוש נרחב במעצר מנהלי כדי לכלוא אלפי פלסטינים, כולל ילדים, ללא כתב אישום או משפט, תחת צווי מעצר מתחדשים. מערכת המשפט הצבאית בשטחים הכבושים השתמשה בצווים מנהליים אלה כדי לכלוא אלפי פלסטינים, כולל ילדים, במשך חודשים ולעיתים שנים. ישראל משתמשת באופן קבוע במעצרים מנהליים נגד מתנגדים פוליטיים לכיבוש. לעומת זאת, רק לעיתים נדירות נעשה שימוש במעצר מנהלי נגד יהודים אזרחי ישראל.

בעוד שמעצר מנהלי עשוי להיות חוקי בנסיבות מסוימות, השימוש השיטתי של ישראל בו נגד פלסטינים מצביע על כך שהוא משמש לרדיפת פלסטינים, ולא כאמצעי ביטחוני חריג וספציפי. כתוצאה מכך, אמנסטי אינטרנשיונל מחשיבה עצירים מנהליים רבים כאסירי מצפון שנעצרו כעונש על השקפתם שקראה תיגר על מדיניות הכיבוש.

כמו כן, במשך עשרות שנים עינו הרשויות הישראליות או העניקו יחס בלתי-הולם לעצירים פלסטינים, כולל ילדים, במהלך המעצר, ההעברה והחקירה. שירות הביטחון הכללי עושה שימוש בשיטות אלימות במיוחד להשגת מידע ו"ידוים". בין השיטות שעליהן מדווחים עצירים פלסטינים באופן תדיר ניתן למנות קשירה, כבילה וקיבוע בתנוחות כואבות, מניעת שינה, איומים, הטרדה מינית, בידוד ממושך ואלימות מילולית.

בתי המשפט בישראל קיבלו ראיות שהושגו באמצעות עינויים של פלסטינים, תוך קבלת ההצדקה של "הכרח ביטחוני". חקירה יסודית, ללא שהות וללא משוא פנים של הרשויות הישראליות של טענות לעינוי פלסטינים היא מאורע נדיר ביותר, וכך למעשה מספקות הרשויות הישראליות תמיכה ממלכתית לפשע העינויים.

השימוש הנרחב והשיטתי של ישראל במעצרים שרירותיים, במעצרים מנהליים ובעינויים נגד פלסטינים, תוך הפרה בוטה של כללי היסוד והנורמות הפומביות של המשפט הבינלאומי, מהווה חלק ממדיניות המדינה לדיכוי האוכלוסייה הפלסטינית ולשליטה בה. שימוש זה מהווה חלק מההתקפה הנרחבת של המדינה על האוכלוסייה הפלסטינית ומהפשעים נגד האנושות המוגדרים כ"כליאה או מניעה חמורה אחרת של חירות פיזית" ו"עינויים ויחס בלתי-הולם אחר", על פי אמנת רומא ואמנת האפרטהייד.

הרג ופציעה חמורה שלא כדין

מאז 1967, כוחות ישראליים הרגו ופצעו אלפי אזרחים פלסטינים בשטחים הכבושים, לעיתים קרובות בנסיבות המצביעות על כך שההרג היה שיטתי, בלתי-חוקי ושרירותי, וכמעט ללא עונש. הריגות ופציעות כאלה בוצעו מחוץ להקשר של עימות מזוין במהלך פעילות אכיפת החוק הישראלי בשטחים הכבושים, כולל במהלך דיכוי מחאות, פשיטות ומעצרים, בעת אכיפת הגבלות נסיעה ותנועה, ובביצוע פעולות חיפוש בבתיים.

במקרים מסוימים, נראה כי כוחות הביטחון הישראליים פגעו באופן מכוון בחובשים, בעיתונאים ובמגיני זכויות אדם במהלך ההפגנות.

למרות ראיות מספקות על הרג שלא כדין, אמנסטי אינטרנשיונל אינה מודעת אף למקרה אחד שבו חבר בכוח ביטחון ישראלי כלשהו הורשע בגרימת מותו בזדון של פלסטיני בשטחים הכבושים מאז 1987. באופן כללי, העמדה לדין מתרחשת לעתים נדירות ביותר. כאשר היו הרשעות, חיילים הורשעו בהריגה או בעבירות פחותות.

קיים גם דפוס של כוחות ישראליים וסוכני ביטחון שהורגים אזרחים ישראלים פלסטינים, לרבות בהקשר של מחאות נגד המדיניות והפעולות של מדינת ישראל, בניסיונות המצביעות על כך שההרג היה לא חוקי.

דפוסים של שימוש מופרז בכוח נגד פלסטינים במהלך פעולות אכיפת חוק, מידע זמין על "כללי הפתיחה באש" של צה"ל, כמו גם הצהרות של בכירים ישראלים בעקבות פעולות מסוג זה, במיוחד במהלך הפגנות, משקפים מדיניות מתוכננת ומתמשכת של ירי על מנת להרוג או להטיל מום בפלסטינים. מעשים אלה תואמים את המעשים הבלתי-אנושיים והבלתי-הומניים "רצח" ו"מעשים בלתי-הומניים אחרים בעלי אופי דומה הנעשים בכוונה לגרום סבל רב או פגיעה חמורה בגוף או בבריאות הנפשית או הגופנית" או "גרימת מוות או פגיעה גופנית או נפשית חמורה בחברי קבוצה/קבוצות גזעיות" על פי אמנת רומא ואמנת האפרטהייד.

קיפוח זכויות וחירויות בסיסיות ורדיפה

שלילתה המערכתית של ישראל את הזכות ללאום והגבלות חמורות על תנועה ומגורים, לרבות הזכות לעזוב את ארצם ולחזור אליה, חורגות מהאפשרות להצדיקן על פי החוק הבינלאומי. היישום הגורף של אמצעים אלה מופנה נגד האוכלוסייה הפלסטינית באופן מפלה על בסיס זהותה הגזעית הפלסטינית והשפיעה על השתתפותה בחיים הפוליטיים, החברתיים, הכלכליים והתרבותיים בישראל ובשטחים הכבושים ומנעה במתכוון את התפתחותם המלאה כקבוצה. הגבלות אלה פוגעות עוד יותר באפשרות ליהנות ממגוון זכויות וחירויות בסיסיות, כולל הזכות לחופש הדעה והביטוי, לחופש ההתכנסות וההתאגדות, לפרנסה, לעבודה, לבריאות, למזון ולחינוך.

שלילת זכויות האדם הבסיסיות של האוכלוסייה הפלסטינית לאורך שנים באמצעות מדיניות מפלה ומדיירה מכוונת והצהרות רשמיות שבאות לידי ביטוי בפועל ע"י הרשויות הישראליות מהווה פשע נגד האנושות המוגדר כ"רדיפה", או מעשה בלתי-הומני אחר הדומה לה, כמוגדר באמנת רומא ו"שלילת זכויות אדם בסיסיות" המונעות מהקבוצה או הקבוצות הגזעיות להשתתף בחיים הפוליטיים, החברתיים, הכלכליים והתרבותיים של הארץ ויצירת תנאים מכוונים המונעים את התפתחותן המלאה" על פי אמנת האפרטהייד.

שיקולי ביטחון וכוונה לדכא ולשלוט

על פי החוק הבינלאומי, ישראל מחויבת להגן על כל האנשים שבתחום סמכות שיפוט ובשליטתה מפני אלימות. בהקשר של סכסוך מזוין בינלאומי וכיבוש צבאי, ייתכנו נסיבות שבהן יחס נבדל לקבוצות שונות מבוסס על עילה חוקית, מבלי להפר את האיסור על אפליה. בעוד ששיקולים ביטחוניים לגיטימיים עשויים לאפשר התייחסות דיפרנציאלית כלפי הפלסטינים, מדיניות הקשורה בביטחון חייבת לציית לחוק הבינלאומי ולהבטיח כי כל הגבלה של זכויות היא הכרחית ועומדת ביחס הולם לאיום הביטחוני.

עם זאת, אמנסטי אינטרנשיונל הראתה כי הרשויות הישראליות נקטו מדיניות המפלה לרעה במתכוון את הפלסטינים על פני תקופה ממושכת ובאופן אכזרי במיוחד, בדרכים שאין להן יסוד ביטחוני סביר. לדוגמה, שלילה גישתם של פלסטינים לקרקעותיהם והפקעת רכוש באופן מפלה, אלים ואכזרי אינה מבוססת על נימוק ביטחוני כלשהו. אין בסיס ביטחוני להפרדה בפועל של אזרחי ישראל הפלסטינים באמצעות אפליה בחוקי תכנון ובגישה לדיור או שלילת זכותם לתבוע את החזרת רכושם ובתייהם שהופקעו באמצעות חוקים גזעניים. באופן דומה, התערבות שרירותית ומפלה בזכויותיהם של אזרחי ישראל הפלסטינים להינשא ולהרחיב את זכויות תושבותם לבני זוגם ולילדיהם, בהיעדר ראיות לכך שאנשים מסוימים מהווים איום, אינה ניתנת להצדקה על בסיס ביטחוני.

בהקשר של הכיבוש הישראלי של הגדה המערבית ורצועת עזה, מגבלות מסוימות על זכויות אדם עשויות להיות מותרות על פי החוק ההומניטרי הבינלאומי, אם הן מוטלות בתום לב. עם זאת, ההצדקה ליחס דיפרנציאלי אינה יכולה לחול על יישובם של ישראלים יהודים בשטחים הכבושים. היא גם אינה יכולה לחול על רציחות, "סיכולים ממוקדים", עינויים, גירוש והעברות כפויות של אוכלוסיית שבוצעו בשטחים הכבושים לאורך השנים.

אמנסטי אינטרנשיונל הוכיחה כי מדיניותה של ישראל, שישראל מתרצת בטעמי ביטחון, יושמה בעקביות באופן חסר-פרופורציה ומפלה בעליל, וכתוצאה מכך מהווה הפרה המונית ושיטתית של זכויות האדם של הפלסטינים. בזאת נכללת מדיניות ישראלית של הגבלות גורפות, חמורות וארוכות טווח על חופש התנועה בגדה המערבית וברצועת עזה.

מסקנה והמלצות

האפרטהייד הישראלי נגד פלסטינים
מערכת אכזרית של דיכוי ופשע נגד האנושות
אמנסטי אינטרנשיונל

מכלול החוקים, המדיניות והנהגים שתארה אמנסטי אינטרנשיונל מוכיחים כי ישראל הקימה ומתחזקת משטר ממוסד של דיכוי ושליטה נגד האוכלוסייה הפלסטינית, על ידי ישראלים יהודים ולמענם, בכל מקום שבו היא שולטת בפועל בחיי הפלסטינים מאז 1948. מסקנתה של אמנסטי אינטרנשיונל היא שמדינת ישראל מחשיבה את הפלסטינים ומתייחסת אליהם כקבוצה גזעית "לא יהודית" נחותה. ההפרדה מתבצעת באופן שיטתי וממוסד ביותר באמצעות חוקים, מדיניות ונהגים, שנועדו למנוע מפלסטינים לתבוע ולהנות מזכויות שוות לישראלים יהודים בישראל ובשטחים הכבושים, ובכך נועדו לדכא את העם הפלסטיני ולשלוט בו. לכך מתווסף משטר משפטי השולל את זכויות הפליטים הפלסטינים המתגוררים מחוץ לישראל ובשטחים הכבושים לשוב לבתיהם.

פירוק מערכת האפרטהייד האכזרית הזו הוא חיוני למיליוני הפלסטינים שמשיכים לחיות בישראל ובשטחים הכבושים, כמו גם לשיבת הפליטים הפלסטינים שנותרו עקורים במדינות השכנות, לעתים קרובות בטווח של 100 ק"מ מבתיהם המקוריים, כדי שיוכלו ליהנות מזכויות האדם שלהם ללא אפליה. בין המלצות נוספות, ספציפיות יותר, אמנסטי אינטרנשיונל קוראת לישראל להסיר את כל אמצעי האפליה, ההפרדה והדיכוי המשמשים כיום נגד האוכלוסייה הפלסטינית ולהתחייב לבחון מחדש את כל החוקים, התקנות, המדיניות והנהגים המפלים על רקע גזעי, אתני או דתי במטרה לבטל או לתקן את החוקים ולעמוד בסטנדרטים הבינלאומיים לזכויות אדם.

על ישראל להעניק זכויות אדם שוות ומלאות לכל הפלסטינים בישראל ובשטחים הכבושים בהתאם לעקרונות המשפט הבינלאומי לזכויות אדם וללא אפליה, תוך הקפדה על כיבוד ההגנות המובטחות לפלסטינים בשטחים הכבושים על פי החוק ההומניטרי הבינלאומי. כמו כן על ישראל להכיר בזכותם של הפליטים הפלסטינים וצאצאיהם לשוב לבתיהם שבהם גרו בעבר בישראל או בשטחים הכבושים. בנוסף, על ישראל להעביר לקורבנות של הפרות זכויות אדם, פשעים נגד האנושות והפרות חמורות של החוק ההומניטרי הבינלאומי – ולמשפחותיהם – פיצויים מלאים. בזאת יש לכלול פיצויים והשבת המצב לקדמותו ביחס לכל הנכסים שהופקעו על בסיס גזעי.

היקף ההפרות המתועדות בדוח זה וחומרתן מבהירים כי הקהילה הבינלאומית נדרשת לשינוי דחוף ודרסטי ביחסה לסכסוך הישראלי-פלסטיני, ולהכרה במלוא היקף הפשעים שישראל מבצעת נגד העם הפלסטיני. אכן, מזה למעלה משבעה עשורים, הקהילה הבינלאומית עומדת מנגד כאשר ישראל זוכה ליד חופשית המאפשרת לה לנשל, להפריד, לשלוט ולדכא את הפלסטינים. ההחלטות הרבות של מועצת הביטחון של האו"ם שהתקבלו במהלך השנים נותרו בלתי-מיושמות, וישראל אינה סובלת מהשלכות על הפרות של החוק הבינלאומי, מלבד גינויים תבניתיים. בתוך כך, הטיפול בפשעים הישראליים נגד הפלסטינים בשטחים הכבושים במסגרת המשפט ההומניטרי הבינלאומי בלבד, ובנפרד מהפשעים שבוצעו נגד פלסטינים בישראל, מייצג כישלון בהתמודדות עם הסכסוך בשורשו והבטחת כל צורה של דין וחשבון וצדק לקורבנות.

מבלי לנקוט פעולה משמעותית כלשהי כדי להטיל על ישראל אחריות להפרות החוק ולפשעים השיטתיים והנרחבים שביצעה על פי החוק הבינלאומי נגד האוכלוסייה הפלסטינית, הקהילה הבינלאומית תורמת לערעור הסדר החוקי הבינלאומי ותומכת בהמשך ביצוע פשעים ע"י ישראל ללא כל ענישה. למעשה, חלק מהמדינות תומכות באופן פעיל בהפרות החוק מצד ישראל על ידי אספקת נשק, ציוד וכלים אחרים המשמשים לביצוע פשעים על פי החוק הבינלאומי ועל ידי מתן תמיכה דיפלומטית, כולל במועצת הביטחון של האו"ם, כדי להגן עליה מנשיאה באחריות. בכך מפקירות מדינות אלה את העם הפלסטיני לחלוטין ורק מחמירות את מצבם של הפלסטינים החיים כאנשים עם זכויות פחותות ומעמד נחות לעומת ישראלים יהודים.

בעוד שבסופו של דבר השינוי יכול לבוא רק מתוך ישראל, הקהילה הבינלאומית יכולה לנקוט פעולות קונקרטיות כדי ללחוץ על ישראל לפרק את מערכת האפרטהייד שלה. הפשע נגד האנושות המוגדר כאפרטהייד כרוך באחריות פלילית בינלאומית פרטנית, אשר חלה באופן אישי על חברי ארגונים ונציגי המדינה המבצעים או משתתפים בביצועו. לפיכך, על כל בעלי הסמכות השיפוטית על ביצוע הפשע נגד האנושות המוגדר כאפרטהייד, כולל ישראל עצמה, הרשויות הפלסטיניות, הקהילה הבינלאומית ובית הדין הפלילי הבינלאומי (ICC) לחקור את ביצוע הפשעים הללו.

כל המדינות רשאיות להפעיל סמכות שיפוט אוניברסלית על כל האנשים שיש לגביהם חשד סביר לביצוע פשע האפרטהייד על פי החוק הבינלאומי, בעוד שהמדינות השותפות לאמנת האפרטהייד מחויבות לעשות זאת, כולל העמדה לדין וענישת האחראים לפשע האפרטהייד. משמעות הדבר היא שהמדינות נדרשות לנהל חקירות פליליות מהירות, יעילות ונטולות פניות כאשר מוצגות בפניהן ראיות סבירות לכך שקיים חשד סביר לאחריות פלילית של אדם הנמצא בשטחן או בשליטתן חשוד באחריות פלילית, או להסגיר חשודים אלו לסמכות שיפוט אחרת לצורך כך.

קרוב לשש שנים לאחר שבית הדין הפלילי הבינלאומי הודיע על פתיחת בדיקה ראשונית של "המצב בפלסטין", בפברואר 2021, קבעה ערכאת קדם המשפט של בית הדין כי "סמכותו הטריטוריאלית של בית המשפט לגבי המצב בפלסטין משתרעת על השטחים שנכבשו על ידי ישראל ב-1967, דהיינו עזה והגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים", ובכך סללה את הדרך לחקירת פשעים שבוצעו בשטחים הכבושים החל ב-13 ביוני 2014. ב-3 במרץ 2021 הודיעה התובעת כי משרדה מתעתד לפתוח בחקירת פשעים שבוצעו בשטחים הכבושים על פי אמנת רומא. אמנסטי אינטרנשיונל קוראת אפוא למשרדה של התובעת של בית הדין הפלילי הבינלאומי להכיר בפשע נגד האנושות המוגדר כאפרטהייד, במסגרת החקירה הרשמית הנוכחית שלה.

בעוד שהבית הדין הבינלאומי הפלילי קבע כי יש לו סמכות שיפוטית בנוגע לפשעים שבוצעו בשטחים הכבושים לפי אמנת רומא, אין לו סמכות שיפוטית בנוגע לפשעים שבוצעו בתוך ישראל עצמה. משום כך, על מועצת הביטחון של האו"ם לוודא כי מבצעי הפשע נגד האנושות המוגדר כאפרטהייד ופשעים אחרים על פי החוק הבינלאומי בישראל והשטחים הכבושים יועמדו לדין, בין אם בהכפפת העניין במלואו לבית הדין הבינלאומי הפלילי ובין אם בהקמת בית דין בינלאומי כדי לשפוט את המבצעים לכאורה

של פשעים אלו. כמו כן נדרשת מועצת הביטחון של האו"ם להטיל סנקציות ממוקדות, כגון הקפאת נכסים של בכירים ישראלים המעורבים בפשע האפרטהייד ואמברגו נשק מקיף על ישראל.

במקביל, על העצרת הכללית של האו"ם להקים שוב את הוועדה המיוחדת נגד האפרטהייד, שהוקמה במקור בנובמבר 1962, כדי להתמקד בכל המצבים, כולל בישראל ובשטחים הכבושים, שבהם הפגיעה החמורה בזכויות האדם והפשע נגד האנושות המוגדר כאפרטהייד מבוצעים ולהפעיל לחץ על האחראים לכך כדי לנטרל את מערכות הדיכוי והשליטה הללו.

על כל הישגים הממשלתיים והאזרחיים הרלוונטיים, ובמיוחד אלה שנהנות מיחסים דיפלומטיים קרובים עם ישראל כמו ארה"ב, האיחוד האירופי והמדינות החברות בו ובריטניה, אך גם המדינות הנמצאות בתהליך של חיזוק קשריהן עם ישראל – כמו מדינות ערביות ואפריקאיות מסוימות – לחדול מתמיכתן במשטר האפרטהייד ומסיוע לשמירה על משטר זה, ולשתף פעולה כדי להביא לסיום מצב בלתי-חוקי זה. כצעד ראשון, על ישויות אלה להכיר בכך שישאל מבצעת את פשע האפרטהייד ופשעים בינלאומיים אחרים, ולהשתמש בכל הכלים המדיניים והדיפלומטיים שבידיהן כדי להבטיח שהרשויות הישראליות יממשו את ההמלצות המפורטות בדו"ח זה. בנוסף עליהן לבחון מחדש כל שיתוף פעולה עם ישראל כדי להבטיח ששיתוף פעולה זה לא יתרום לשמירה על מערכת האפרטהייד. כמו כן, אמנסטי אינטרנשיונל חוזרת על קריאתה ארוכת השנים להשעות לאלתר את האספקה הישירה והעקיפה, מכירה או העברה של כל כלי נשק, תחמושת וציוד צבאי וביטחוני אחר ממדינות אחרות, כולל מתן הכשרה וסיוע צבאי וביטחוני אחר. לבסוף, אמנסטי קוראת לכל המדינות לכונן ולאכוף איסור על ייבוא מוצרים מההתנחלויות הישראליות.

הרשויות הפלסטיניות מצידן חייבות אף הן לוודא כי מגעים מכל סוג שמתקיימים עם ישראל, בעיקר בדמות תיאום ביטחוני, אינם תורמים לשמירה על מערכת האפרטהייד נגד הפלסטינים בשטחים הכבושים, ועליהן לתעד על פי הצורך ובהתאם לסטנדרטים הבינלאומיים את ההשפעות המפלות של האפרטהייד שנוקטת ישראל כלפי האוכלוסייה הפלסטינית בישראל ולהציג ראיות להשפעה כזו בפני בתי משפט בינלאומיים וגופים רלוונטיים אחרים.

גם על גופים פרטיים מוטלת האחריות להעריך את פעילותם בישראל ובשטחים הכבושים ולהבטיח כי הם אינם תורמים למערכת האפרטהייד או מרוויחים ממנה, להתייחס להשפעה כזו כאשר היא מתרחשת ולסיים את הפעילויות הרלוונטיות אם לא ניתן למנוע זאת. לבסוף, על ארגוני סיוע הומניטרי ופיתוח ארציים ובינלאומיים להגביר את הקריאות, הציבוריות והפרטיות, לסיום האפליה וההפרדה בחוק, במדיניות ובנוהגים של ממשלת ישראל נגד הפלסטינים בישראל ובשטחים הכבושים, לרבות באמצעות פעילות הסברה לתורמים, ולבצע הערכות קפדניות ומתמשכות של כל הפרויקטים והסיוע לפלסטינים כדי לוודא שהם מיושמים בדרך שאינה מקבעת, תומכת או מנציחה את האפליה וההפרדה של הפלסטינים.

אמנסיטי
אינטרנשיונל היא
תנועה
בינלאומית
לזכויות אדם.
כשנעשה עוול
לאדם אחד,
כולנו מושפעים.

האפרטהייד הישראלי נגד

פלסטינים

מערכת דיכוי אכזרית ופשע נגד האנושות

מאז הקמתה בשנת 1948, ישראל נקטה במדיניות מפורשת של ביסוס ושמירה על הגמוניה דמוגרפית יהודית ומיקסום שליטתה בקרקעות לטובת ישראלים יהודים תוך הגבלת זכויותיהם של הפלסטינים לשוב לבתיהם והכשלת יכולתם לעשות כן. בשנת 1967 הרחיבה ישראל מדיניות זו לגדה המערבית ולרצועת עזה, הכבושות על ידיה מאז.

אמנסטי אינטרנשיונל ניתחה את כוונתה של ישראל ליצור ולהנציח מערכת של דיכוי ושליטה ביחס לפלסטינים ובחנה את מרכיביה המרכזיים: פיצול טריטוריאלי למובלעות; הפרדה ושליטה; נישול מאדמות ומרכוש; שלילת זכויות כלכליות וחברתיות. המסקנה שאליה הגיעה אמנסטי אינטרנשיונל היא שמערכת זו מגיעה לכדי אפרטהייד. כמו כן תיעדה אמנסטי אינטרנשיונל פעולות לא חוקיות שביצעה ישראל נגד פלסטינים מתוך כוונה לתחזק מערכת זו, לרבות העברות כפויות, מעצרים מנהליים ועינויים, מעשי הרג לא חוקיים, שלילת זכויות וחירויות בסיסיות ורדיפה. מסקנתו היא כי מעשים מסוג זה מהווים חלק ממתקפה שיטתית ונרחבת המכוונת נגד האוכלוסייה הפלסטינית ומגיעה לכדי הפשע נגד האנושות של אפרטהייד.

ישראל חייבת לפרק את המערכת האכזרית הזו, והקהילה הבינלאומית חייבת להפעיל לחץ על ישראל כדי לגרום לה לעשות כן. כל בעלי הסמכות השיפוטית על הפשעים שבוצעו על מנת להנציח את מערכת האפרטהייד צריכים להיחקר.